

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Analýza heteronormativity
v odborné literatuře z oblasti sociální práce

Diplomová práce

Autor: Bc. Radka Pavlíčková
Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Hradec Králové, 2018

Zadání diplomové práce

Autor: Radka Pavlíčková

Studium: U15029

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Analýza heteronormativity v odborné literatuře z oblasti sociální práce**

Název diplomové práce AJ: Analysis of heteronormativity in professional literature in the domain of social work

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat analýzou heteronormativity ve vybraných odborných knihách z oblasti sociální práce. Práce se bude snažit zjistit, jak vybraná odborná literatura z oblasti sociální práce zachází s konceptem heteronormativity, tedy předpokladem povinné heterosexuality, reprezentované podporou odlišných, ale komplementárních rolí žen a mužů, a udržováním "feminity" a "maskulinity" jako reálných a objektivních faktů. V rámci analýzy bude použit kvalitativní výzkum, konkrétně kvalitativní analýza dokumentů.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: Sociální práce s dysfunkčními rodinami. Praha: Portál, 2011. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ a kol. Podpora rodiny - Manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2014. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny (V kontextu plánování péče). Praha: Portál, 2014.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat Mgr. et Mgr. Radce Janebové, Ph.D., za spolupráci, cenné rady, vstřícnost a trpělivost při psaní této diplomové práce.

Anotace

PAVLÍČKOVÁ, Radka. *Analýza heteronormativity v odborné literatuře z oblasti sociální práce*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2018, 76 s. Diplomová práce.

Tato diplomová práce se zabývá analýzou heteronormativity ve vybraných odborných knihách z oblasti sociální práce. Hlavním cílem je zjistit a analyzovat, jaké existují opresivní tendence vůči stejnopohlavním rodičům ve vybrané odborné literatuře v rámci české sociální práce. Teoretická část se zabývá rolemi žen a mužů v domácnosti (mimo jiného například existencí tzv. „mýtu mateřského instinktu“), jejich postavením ve společnosti, dále historií heterosexuality a dalších sexuálních orientací a ke konci jsou shrnuty argumenty pro a proti adopci dětí stejnopohlavními páry. V metodické části diplomové práce je použita kvalitativní výzkumná strategie, konkrétně kvalitativní obsahová analýza. Tato analýza zkoumá, jak vybraná odborná literatura z oblasti sociální práce zachází s konceptem heteronormativity, tedy předpokladem povinné heterosexuality, a jaké to má důsledky v podobě opresivních tendencí vůči stejnopohlavním rodičům.

Klíčová slova: sexuální orientace, heteronormativita, gender, děti, rodiče

Annotation

PAVLÍČKOVÁ, Radka. *Analysis of heteronormativity in professional literature in the domain of social work*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2018, 76 pp. Diploma Dissertation.

This diploma thesis deals with the analysis of heteronormativity in selected professional publications in the domain of social work. The main goal of this thesis is to find out and analyze what oppressive tendencies against same-sex parents exist in selected professional publications in the domain of social work. The theoretical part of this thesis is about roles of women and men in the household (for example possible existence of “myth of motherhood”), their positions in society, history of heterosexuality and other sexual orientations and moreover also about arguments for and against adoption of children by same-sex couples. In the methodological part qualitative research strategy is used with the method of qualitative content analysis. The analysis tries to find out how the professional publications in the domain of social work deal with the concept of heteronormativity and what consequences it has for the same-sex parents and the approach to them.

Keywords: sexual orientation, heteronormativity, gender, children, parents

Obsah

Úvod	8
1. Ženské a mužské role ve společnosti	10
2. Mýtus mateřského instinktu	17
3. Heteronormativita	21
4. Spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím	28
5. Shrnutí teoretické části	33
6. Metodická část	34
6.1. Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu	34
6.2. Zvolená výzkumná strategie	35
6.3. Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek	36
6.4. Volba výzkumného souboru	38
6.5. Popis organizace a průběhu výzkumu	39
6.6. Způsob analýzy získaných údajů	39
6.7. Rizika výzkumu a výzkumné strategie	40
7. Analýza a Zpracování získaných údajů	41
7.1 DC 1	41
7.2 DC 2	50
7.3 DC 3	53
7.4 DC 4	57
7.5 DC 5	62
7.6 DC 6	65
8. Shrnutí výzkumné části	69
Diskuze a závěr	71
Seznam tabulek	73
Seznam literatury a zdrojů	74

Úvod

Během svého bakalářského a magisterského studia oboru sociální práce jsem pozorovala, že odborná literatura z oblasti sociální práce se zabývá rodinami, kde rodiče tvoří heterosexuální páry a nezabývá se tolik LGBT komunitou. Jelikož mám hodně kamarádů s homosexuální orientací, kteří by v budoucnu chtěli adoptovat děti, ale často se setkávají s homofobním chováním, začala jsem se o toto téma více zajímat a celkově se zamýšlet nad tím, jak je vůči LGBT komunitě nastavená česká společnost.

Moji homosexuální přátelé mají za to, že česká společnost je tolerantní jen do té doby, než se jí tato problematika dotýká osobně. Ptala jsem se například svých heterosexuálních kamarádů, jaký vztah mají k LGBT komunitě a zda mají nějaké kamarády s jinou sexuální orientací. Většina z nich se vyjádřila odmítavě a nechtěla se o tomto tématu vůbec bavit s tím, že o homosexuální kamarády nemá zájem. Pokud jsem se zeptala na adopci dětí stejnopohlavními páry, odpověď byla vždy stejná a negativní.

Položila jsem si tedy otázky: Je naše společnost opravdu tolik heteronormativní? A je to důvod, proč jsou lidé často skeptičtí ohledně adopce dětí stejnopohlavními páry? Tyto otázky mě přivedly k myšlence, že budu zkoumat, zda se heteronormativní zaměření vztahuje pouze k laické veřejnosti či se heteronormativita vyskytuje i v odborné literatuře sociální práce, která by měla být nestranná. Dále mě zajímalo, zda se v odborné literatuře projevují opresivní tendence vůči stejnopohlavním rodičům.

Jako hlavní cíl jsem si tedy zvolila zjistit, jaké existují opresivní tendence vůči stejnopohlavním párům ve vybrané odborné literatuře v oblasti sociální práce. Analýza spočívala v tom, že jsem se nejdříve v teoretické části zaměřila na zpracování témat, která souvisejí s tématem adopce dětí stejnopohlavními páry: ženské a mužské role ve společnosti; mýtus mateřského instinktu; heteronormativita a spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím. Následně jsme tyto poznatky srovnala s výsledky analýzy vybrané odborné literatury.

Jako dílčí cíle v metodické části jsem si stanovila zjistit, jak řeší vybrané publikace tato témata: tradiční role matky a otce v domácnosti; „tzv. mýtus mateřského instinktu“ a potřeba dítěte mít (biologickou) matku u sebe; typy rodin a jejich popis; feminita/maskulinita jako reálně-objektivní fakta; ženské role ve společnosti skrze muže a skrze vztahy k mužům a „správné“ rodičovské kompetence a souvislost mezi sexuální orientací a rodičovstvím. Jako výzkumnou strategii jsem zvolila kvalitativní obsahovou analýzu dokumentů. Tuto metodu jsem zvolila, protože se nejvíce hodila k povaze mého výzkumu.

Tato diplomová práce může být užitečná především pro profesionály pracující v sociální sféře, protože je seznámí s pohledem na stejnopohlavní rodiče v rámci některých odborných publikací. Laická veřejnost se zde může dozvědět nové informace o LGBT komunitě a stejnopohlavních párech a možnostech jejich fungování v rámci rodiny.

1. Ženské a mužské role ve společnosti

I přes všechny snahy o rovnoprávnost žen a mužů pořád nepochybně žijeme ve společnosti, kde přetrvává obraz „ideální“ ženy a „ideálního“ muže. Tyto obrazy hodně souvisí s genderovými rolemi. Dnešní společnost se hodně vyvinula, ale pořád jsou tu nějaké pozůstatky z minulého století. V dřívější době to bylo tak, že žena byla ta osoba, která se měla plně věnovat péči o děti, zvláště když jsou ještě malé, muž se do jejich výchovy zapojoval až v pozdějším věku a byl vnímán spíše jako živitel. Model tradiční rodiny byl vcelku pochopitelný ve společnosti přísně rozdělené na mužský a ženský svět. Dnes již takové rozdělení neplatí a věci, které byly na začátku minulého století nemyslitelné, jsou dnes naprosto běžné. (Sedláček, 2007) Rozdělení „mužských“ a ženských „rolí“ ve společnosti podporuje také model heteronormativity, který považuje heterosexuální orientaci za jedinou správnou sexuální orientaci.

V předchozích letech jsme byli svědky například genderové segregace v povolání, kdy určití zájemci či zájemkyně byli upřednostňováni či upřednostňované na určité pozice na základě jejich pohlaví. (Jarkovská, Lišková, Šmídová a kol., 2010) *„Téma rovných příležitostí se u nás dostalo do popředí zájmu bezprostředně po r. 1989 a zejména pak koncem 90. let v souvislosti se zahájením příprav na vstup ČR do EU.“* (Machátová, 2012) Dnes už je situace lepší. Ženy jsou v hodně případech plnohodnotně zapojovány do společnosti, studují a vyučují na univerzitách, zaujímají pracovní místa, která byla dříve obsazována pouze muži, můžeme vidět ženy i na vysoce postavených manažerských pozicích, vidíme hodně žen v politice, ve vědě, ve sportu či v armádě (Sedláček, 2007). Na oplátku, mužům se také podařilo vstoupit do „ženského sektoru“ jako například do prací kadeřníků, módních poradců, stylistů, stevardů či zdravotních bratrů. Tato změna ve společnosti může ale někdy vytvořit občasně nedorozumění vzhledem ke kontrastním formám komunikace mužů a žen. (Knaths, 2009)

Role žen a mužů nejsou ve všech společnostech světa stejné, v různých vrstvách společnosti a v různých subkulturách jsou role žen a mužů velmi proměnlivé (zvláště vzhledem k historii a nastavení společnosti). Například představy o pozici žen a mužů v rodině se můžou měnit, dále také představy o ženské a mužské kráse nebo o profesním zaměření. (Sedláček, 2007)

Společenská charakteristika genderu ovšem často nesedí s psychickým či sociálním nastavením daného jedince či jeho potřebám a zájmům. Problém je, že tyto genderové předpoklady jsou brány jako obecně platné, správné a především „normální“ a zakládá se na nich jiné přistupování k mužům a ženám. (Sedláček, 2007)

Důsledek toho je ten, že lidé poté podléhají tzv. genderovým stereotypům, které představují mylné představy o tom, co je „správné“ či „přirozené“ chování a také o obecném posuzování jedinců na základě jejich pohlaví bez specifikace toho, co je těmto jedincům vrozené a co získali výchovou, jaké jsou jejich individuální vlastnosti, schopnosti, názory či představy o životě. (Sedláček, 2007) Terman například věřil, že maskulinitu a feminitu lze stejně jako inteligenci pomocí správně navrženého testu změřit. (Lippa, 2009)

Zábrodská (2009, s.24) ve své knize uvedla obecnou definici genderu takto: *„Definice genderu vychází z rozlišení mezi pohlavím jako souborem fyziologických, hormonálních a anatomických odlišností mezi ženami a muži a genderem jako socio-kulturně osvojenými atributy přisuzovanými jednomu či druhému pohlaví.“*

Sedláček (2007) dále zmínil, že si myslí, že úskalí genderových stereotypů spočívá ve dvou hlavních bodech:

- absolutní oddělení ženských a mužských znaků, tedy představa, že normální a správná žena nevykazuje žádné znaky mužství a stejně tak muž nevykazuje znaky ženské
- předpoklad, že všichni muži či ženy sdílejí v zásadě stejné zájmy, hodnoty, potřeby či životní styl a tvoří tak jednotnou skupinu, která nepřipouští různorodost

V rámci rolí v rodině v České republice si myslím, že to hodně záleží na dané specifické rodině, v jedné rodině můžou být činnosti rozdělené rovnocenně mezi partnerku a partnera a v druhé rodině můžou preferovat tradiční model, kde se matka především stará o domácnost a děti a otec vydělává peníze.

Ukazuje se ale, že ve společnostech, kde se muži více podílejí na výchově dětí dochází také obecně k větší rovnocennosti mezi muži a ženami. V zemích, kde jsou muži více zapojováni do péče o děti, můžeme vidět i více žen v politice či v jiných vedoucích pozicích. Pokud se ženy podílí více na rozhodování v rodině a muž se také stará o děti, odráží se to například i v nižším výskytu domácího násilí a obecně menším výskytu násilí páchaného na ženách. (Sedláček, 2007)

Tyto formy násilí totiž vyplývají z genderové nerovnosti a z nerovnoměrného rozložení moci ve společnosti. Otcové ve skandinávských zemích nepečují o děti tolik co ženy, avšak velká většina otců (ve Švédsku až osmdesát procent) má alespoň krátkodobou zkušenost s pobytem na rodičovské dovolené. I takto krátká zkušenost silně ovlivňuje jejich postoje k dětem a ženám. (Sedláček, 2007)

Sedláček (2007) říká, že otcové ve skandinávských zemích pečují o děti daleko více než např. v České republice, avšak pořád to není rovnocenné s tím, jak se o ně starají matky. Většina mužů má ale zkušenost třeba i s tím být na rodičovské dovolené, i když třeba jen krátkodobě. Například ve Švédsku tuto zkušenost má až osmdesát procent mužů, i takováto krátká zkušenost silně ovlivní jejich postoje k dětem a ženám, a tudíž změní celou atmosféru v rodině. V Británii se od konce 19. století také zvedla míra zapojení otců do společné domácnosti. (Brady, 2005)

V České republice existuje samozřejmě také určité množství mužů, kteří jsou na rodičovské dovolené, avšak v naší zemi to vůbec není běžné a pokud by žena v práci řekla, že na rodičovskou dovolenou jde místo ní její partner, mám takový pocit, že by si od kolegů a kolegyně vysloužila nálepku „krkavčí matka“. (Sedláček, 2007)

Jedním z otců na rodičovské dovolené je například Marek, kterému je 29 let, má dvouročního syna a k rodičovské dovolené se vyjádřil takto: *„Já si myslím, že by pro chlapy bylo moc dobré si to aspoň na chvíli vyzkoušet. Ta zkušenost, aspoň třeba měsíc být s tím dítětem. Protože ono je něco jiného, když ho hlídáš, manželka jde k doktorovi. Tak si říkáš, tak prostě nějak to spachtím a kdyžtak přijde manželka a zachrání to. Ale jako fakt to vědomí, že jsi tady a že se o něho musíš starat a není nikdo, kdo by to spravil po tobě, to by bylo moc fajn, kdyby se to ti chlapi naučili. Pak by se jim asi nestalo, že dítěti zapominají dát najíst a tak. Že by třeba ten měsíc aspoň ti chlapi byli a manželka by prostě někam odjela, vzala by si dovolenou a on by se o to dítě musel postarat... To*

myslím, že by se k těm ženám pak chovali jinak. Že by třeba i pochopili, že když je doma, že prostě si potřebuje jít zacvičit jednou týdně, nebo dvakrát týdně, nebo s holkama pokecat... Že by byli asi tolerantnější k té manželce.“ (Sedláček, 2007, s. 2)

Další faktor, který je potřeba zmínit, je to, že v rámci rolí v rodině a obecně v rámci rolí ve společnosti, je důležité to, jak společnost dané role přijímá a jak je vnímá. Pečující otcové to totiž také nemají ve společnosti jednoduché, musí čelit různým překážkám, protože ve společnosti je pořád zakořeněné, že matka je hlavní pečovatelka, tudíž se člověk nemůže divit, že muži ani nemají motivaci zapojit se více do péče o děti. Péče o tělesnou čistotu dítěte či prosté projevy citové blízkosti společnost vnímá jinak u otců a matek. Intimita maminek s dětmi společnost nepohoršuje, ale blízký fyzický kontakt otce s dítětem může vyvolávat podezření, zda dítě není zneužíváno. (Sedláček, 2007)

Jeden nepříjemný zážitek popisuje například tatínek Petr, který je se svou čtyřletou dcerou doma už od jejího narození: *„Když začala chodit Šárka do školky, stalo se například, že ji vychovatelky vyslyšely a vyptávaly se jí na takové věci, jako jestli ji tatínek i koupe, a kde všude ji umývá, a jestli se jí přitom dotýká ‚tam dole‘, nebo jestli když ji tatínek čte pohádku na dobrou noc, zda u ní zůstává dál ležet v postýlce a podobně. Jak pro dceru, tak pro mě to bylo velmi ponižující. Vždyť je to moje malá dcera, a samozřejmě, že když byla ještě menší, že jsem ji koupal, a stejně jako všechny matky, i já jsem se jí při tom dotýkal mezi nožičkami, stejně jako při přebalování. To prostě malé dítě samo nezvládne. Opravdu by mě zajímalo, jestli jsou takhle paní vychovatelky zvědavé a podezřívavé i v případech, kdy děti koupou a přebalují maminky.“ (Sedláček, 2007, s. 4)*

V zemích, kde se muži více zapojují do péče o děti, se výrazně změnil i obecný postoj k dětem na veřejnosti. Dětem se začal přizpůsobovat i veřejný prostor, na mnoha místech se začaly objevovat dětské koutky a ve společnosti je také vidět zvýšená tolerance k projevům dětí. (Sedláček, 2007)

Sedláček (2007) dále zmiňuje, že v České republice se toho v tomto směru již mnoho změnilo, ale dítě je pořád ve veřejném prostoru vnímáno jakýmsi handicapem rodiče. Na mnoha místech se nepočítá s dětmi – například v městské hromadné dopravě, v restauracích, ve veřejných budovách, ve školách nebo i úřadech, a to nemluvím o různých znepokojených a otrávených pohledech ostatních.

Další otec na rodičovské dovolené se k tomu vyjádřil takhle: „*Mě dřív taky občas štvaly ty řeči matek, jak jsou všude diskriminovaný. Jenže pak jsem to zažil na vlastní kůži a uvědomíš si spoustu drobností, který tě předtím ani nenapadly. Ta společnost jako kdyby s malýma dětma vůbec nepočítala, asi by chtěla, aby se o ně pečovalo skrytě doma. Zkus si vlézt do narvanýho autobusu s kočárkem. V restauraci se ti dítě rozbřečí a hned slyšíš: „Co ho sem taháš?“ A nejde jen o malý miminka, ale i když byla Pája větší... Mě nikdy nenapadlo, jak jsou třeba schody vysoký. Jdeš po schodech v baráku a říkáš si, tyhle schody musel navrhovat někdo, kdo se nikdy o děti starat nemusel... bodejť... nějaký chlap, co na to má doma ženu... A to jsou miliony takových prkotin, co ti za ten den dokážou otrávit ten pobyt s dítětem venku... Jako ty děti tady jsou a patří sem stejně jako dospělí... já chápu, že někoho ten dětskej křik rozčiluje, no ale my ty děcka taky otravujeme, třeba hlukem aut, hudbou nebo čím já vím, a oni nás tolerujou...“ (Sedláček, 2007, s. 6)*

Zatímco v tradičním modelu rodiny má matka na starost kromě péče o děti také péči o domácnost, muži, pokud zůstávají doma s dětmi, odmítají přijmout úplnou zodpovědnost za celou domácnost. Starají se o děti, ale trvají na tom, aby se o domácí práce dělili půl na půl s partnerkou. V rodinném modelu, kde pečuje muž a žena vydělává, dochází tedy k mnohem spravedlivějšímu rozdělení domácích prací a domácnost už tedy není povinností toho, kdo se stará o dítě, ale zodpovídají za ni oba dva. (Sedláček, 2007)

Maminka Jana, manželka otce na mateřské dovolené to komentuje takto: „*Domácí práce děláme prostě tak, jak je potřeba. Kdo má čas, ten to udělá. My jsme se nikdy nehádali o tom, že by třeba nebyl vyneseny koš a kdo to udělá. Mně připadá, že ani jednoho z nás to nějak závažně neobtěžuje, oba umíme vařit, oba umíme uklidit, tak prostě to děláme tak, ten, kdo má momentálně víc času, tak to udělá.*“ (Sedláček, 2007, s. 7)

U mužů je běžné, že se po narození dítěte vrátí ihned zpátky do práce a nikdo se nad tím příliš nezamýšlí a neřeší, že by to bylo nevhodné vzhledem k narození dítěte. Pro ženy platí ale jiné podmínky, pokud žena nezůstane s dítětem doma na mateřské dovolené či zůstane doma jen krátkou dobu, bývá často označována jako „krkavčí matka“ či jinými nálepkami. Média také často lidem podsouvají, že matky, které nezůstanou doma dostatečně dlouhou dobu, dávají přednost práci před dětmi, a to z nich dělá automaticky špatné matky. Tento předsudek je bohužel velmi silný. (Sedláček, 2007)

Jako se u mužů nepředpokládá, že zvládnou plnohodnotnou péči o dítě, nečeká se ani od žen, že dokážou finančně zabezpečit celou rodinu, u matek je to podle běžného mínění dokonce na škodu, aby chodily do práce a živily rodinu, ženy mají zasvětit svůj život dětem. (Sedláček, 2007)

Své o tom ví paní Pavla, právní zástupkyně a manželka otce na rodičovské dovolené: „*Nejvíce takové reakce, jako že tohle je teda divný, měly ty maminky, co měly stejně staré děti, když Kristýnka měla dva roky, tak ty teda z toho byly dost v šoku. Ony teda strašně obdivovaly Tomáše, to se jim moc líbilo, ale jako já jsem byla pro ně divná. To bylo furt: „A tobě to jako nevadí? A proč s ní nechceš být? Ty nemáš Kristýnku ráda? To je ti práce milejší než dcera?“ ...No prostě ve stylu: „Co to je proboha za matku, že ani nedokáže být s dítětem doma?“*“ (Sedláček, 2007, s. 8)

Stejně jako ženy musí obhajovat své rozhodnutí nenastoupit na mateřskou dovolenou a jít místo toho do práce, stejně tak muži musí obhájit své rozhodnutí naopak nastoupit na rodičovskou dovolenou. Když muž v práci oznámí, že chce odejít na rodičovskou dovolenou, často se setkává s posměchem, nemístnými poznámkami či ultimáty ohledně ztráty místa. (Sedláček, 2007)

Další reakce na toto rozhodnutí může být také domněnka, že muž se k tomuto kroku rozhodl, protože selhal v roli živitele rodiny. V rámci domácnosti jsou tedy role matky a otce pořád poněkud odlišné i přes všechny snahy o rovnocennost. (Sedláček, 2007)

Poslední komentář k tomuto tématu jsem vybrala od pana Honzy, který je také na rodičovské dovolené: *„Jednou se mi stalo na nějakým úřadě, dával jsem tam něco ohledně civilky, než půjde Anetka do školky, no ale tam byl takový zádrhel, ta paní furt nemohla pochopit, jakože má maminku, jakože se furt ptala – „a co vy, proč jste s tím dítětem doma vy a co matka?“. Já říkám, no matka žije, pracuje, chodí do práce, já jsem s malou“. A to než jí došlo, než to pochopila, tak to chvíli trvalo... Pro mě je to ta nejpřirozenější věc, že se starám o svoje děti, nezabývám se vůbec tím, jestli to je podle někoho normální, nebo ne. Tomu se můžu smát, všem těm posměškům. Ti chlapi se honí v práci a ani pomalu neví, že jim doma zatím utíkají ty nejkrásnější okamžiky. Já jsem byl u toho, když holky dělaly první krůčky, první slovíčka, ale taky k nim v noci vstával, když byly nemocné, chodil s nimi po doktorech. Naše vycházky v parku, pískoviště, bábovičky, krmení, koupání... to už mi nikdo nevezme tyhle zážitky... Práce mi neutěče, tohle ano. A já nechtěl být otcem, který najednou po sedmi letech zjistí, že má doma dítě, který vlastně ani nezná.“* (Sedláček, 2007, s. 9)

2. Mýtus mateřského instinktu

Díky sociologii a historii můžeme zjistit, že „mýtus mateřského instinktu“ je vlastně moderní záležitostí v koncepci péče o děti. V současné době se snaží hnutí podporující aktivní otce dokázat, že nic jako mateřský instinkt neexistuje a že otec si může vybudovat k dítěti stejně vřelý a dobrý vztah. Dle studií je známo, že ženy nejsou automaticky dobrými rodiči a biologické rodičovství v tom vůbec nemusí hrát zásadní roli. Dítě hlavně potřebuje stálou pečující osobu a nezáleží, jestli to je matka nebo otec, v naší společnosti je to zpravidla matka, ale není to tak ve všech zemích, ve všech historických dobách a společenských vrstvách. (Stejná rodina, © 2013-2014)

Aktivní otcovství lze těžce podporovat ve společnosti, kde se mateřství prezentuje jako jeden z hlavních smyslů života ženy a pokud si žena zvolí jiné priority pro svůj život je ihned nálepkována jako „krkavčí matka“. Ani nemluvíme o tom, pokud se žena rozhodne, že dítě nechce vůbec. Ve společnosti je běžný názor, že každá žena přece chce dítě, mateřství je samozřejmá touha všech žen a pokud tedy žena dítě nechce, je automaticky označována za „divnou“. Samozřejmý tedy není ani instinkt a dovednost, které by nebylo nutné se učit, například i kojení nejde vždy automaticky bez podpory a edukace. (Stejná rodina, © 2013-2014)

Častým, avšak stereotypním argumentem je to, že dítě přece nemůže nikdy navázat k otci tak blízký vztah jako k matce. Podle teorií vývojové psychologie se mateřské pouto rodí již v prenatálním věku, a tudíž otec nemá šanci získat stejné pouto k dítěti jako matka. Dalším faktem, podporujícím tento argument, je ten, že otec nikdy nemůže dítě nakojit, takže mu chybí další důležitá sblížovací zkušenost s dítětem. (Stejná rodina, © 2013-2014)

Novější psychologické studie ovšem tyto mýty vyvracejí. Americká profesorka psychologie Brendy Geiger sledovala chování dětí a rodičů v rodinách, kde byl hlavní pečující osobou právě muž. Zajímavé bylo zjištění, že v situacích ohrožení děti hledaly bezpečí u otce a dávaly mu přednost před matkou. (Sedláček, 2007)

Projevovaly mu stejnou náklonnost, jakou děti projevují v tradiční rodině matce. Pečující otcové také prokazovali rozvinutější schopnost se o děti postarat, byl to například právě otec, kdo se budil v noci, když dítě začalo brečet nebo něco potřebovalo, také byl daleko lepší v přebalování, krmení a dalších potřebných schopnostech. (Sedláček, 2007)

Na základě těchto sledování některé psychologické studie opustily od teorie tzv. mateřského instinktu a začaly nově podporovat tvrzení, že péče o děti není vrozená a že dokonce není ani tolik vštěpená výchovou, jako spíše výsledkem každodenní praxe. Nové psychologické teorie dále tvrdí, že ať už je to žena či muž, pokud věnuje dítěti dost času a péče, vznikne mezi nimi postupně vztah, který provází i ona potřebná schopnost péče o dítě. Děti totiž nerozlišují, zda o ně pečují biologická matka či otec nebo zda má adoptivní rodiče, dítě navazuje vztah na základě kvality péče, se kterou se o něj/ní rodiče starají. (Sedláček, 2007)

Jako důkaz k tomu, že tyto psychologické teorie jsou založené na praktických zkušenostech, může sloužit komentář paní Evy, které je 30 let a je to manželka otce na rodičovské dovolené, který se stará o jedenapůlletou dceru Aničku: „*Jako tohle je úplně zřejmé. Já, když jsem doma, tak se ke mně samozřejmě Anička taky tulí a mazlí se se mnou, no ale když se jí něco stane, někde se bouchne nebo tak něco, tak samozřejmě hned volá „táto táto!“*. Nebo když má hlad, žízeň, to najednou existuje jenom tatínek. Tak ono se není co divit, oni spolu tráví většinu dne, jsou na sebe zvyklí... A funguje to asi i naopak. Ona v noci zakašle a Jirka už je vzhůru a sedí u ní, mě tohle nevzbudí. A taky ji dokáže utišit mnohem rychleji než já...“ (Sedláček, 2007, s. 3)

Ideologie intenzivního mateřství je zaznamenávána nejen v Evropě, ale také v USA. V americké společnosti je vidět hluboká a permanentní změna v sociokulturních hodnotách. Sharon Hays (Gross, 1998) pojmenovala tři základní předsudky o mateřství, které kolují v americké společnosti:

- 1) Matky jsou ideální, upřednostňované pečovatelky o děti.
- 2) Ve výchově dětí je důležité se zaměřit na emocionální stránku vztahu, zaměřit se na správné metody výchovy a dát na rady odborníků.
- 3) Děti jsou posvátné, jejich cena je nevyčíslitelná.

Gross (1998) dále tvrdí, že od 19. století se metody výchovy dosti změnilo, ale co se nezměnilo je to, že matky, zvláště biologické, jsou pořád považovány za nejvhodnější osoby, které by se měly starat o děti. Na druhou stranu, teorie o výchově dětí v druhé polovině dvacátého století jasně ukazuje na nové uznání dítěte jako lidské bytosti a jeho vlastních individuálních potřeb a neustálé péče. Intenzivní mateřství má své kritiky hlavně proto, že je tak náročné. Je velmi náročné jak na čas, tak na finance a emoce a celkově je to velmi stresující a v mnoha případech dokonce zdrcující.

Pokud se matky chtějí chovat tak, jak po nich vyžadují společenské normy, dostávají se do konfliktu s vlastními potřebami, který mají jako ženy. Pokud například chtějí někdy nechat děti na starost někomu jinému nebo samotné, často bojují s velkým pocitem viny. Jejich úspěchy v jiných oblastech života, například v práci, jsou považovány za vedlejší a vzhledem k tlaku společnosti na to být správná matka, jsou matkami jejich vlastní potřeby a tužby většinou také zanedbávány. (Gross, 1998)

Dále jsou zde matky, které se snaží být „superženy – supermatky“, ty se poté ale musejí někdy vyrovnávat s porážkou a zklamáním, protože se často brzy ukáže, že jejich představy o zvládnání všech aktivit na 100 % jsou nerealistické. Dále také musíme zmínit to, že „perfektní“ péče o děti se také velmi prodraží a je velmi složitá logisticky. (Gross, 1998)

Kromě těchto psychologických a materiálních omezení, postmoderní feministky také trvají na tom, že ženy se musejí přestat brát jako objekty, tím je myšleno, že se musí brát zřetel potřeby, aspirace a tužby ženy. Dříve bylo považováno za běžné, že matky obětovaly svoje vlastní aspirace a tužby v životě pro blaho dětí a manželů a ostatní varianty pro ně nebyly možné, protože by to naznačovalo, že jsou sobecké. (Gross, 1998)

Ruddick (Gross, 1998) prosazovala názor, že ačkoliv těhotenství a mateřství jsou v určitých částech čistě ženské záležitosti, jiné specifické činnosti v rámci mateřství nejsou, takže by mohly nebo spíše měly být sdíleny i s muži. K dosažení změny současné situace je potřeba, aby se na péči o děti začalo pohlížet z jiného úhlu. Lidé by měli přestat dávat důraz na genderové role a celou tu situaci demystifikovat. Ruddick dále zmiňuje, že v rámci mateřského myšlení je jedna z možností, jak by matky a otcové mohli změnit stávající situaci – měli by se spojit a dohromady podrýt a změnit patriarchální konstrukty ve společnosti, které jsou zodpovědné za jejich útlak ve společnosti.

Všechny tyto problémové situace spojené s „perfektní mateřskou péčí“ ukazují, že v tradičních nukleárních rodinách této společnosti si musíme být jisti, jaké povinnosti jsou koho. Ruddick si myslí, že proto by vláda měla založit komplexní fungující systém, který by poskytoval několik programů starajících se o blaho dětí, aby rodič, je jedno či otec nebo matka, měl také čas sám na sebe a zároveň nebyl nervózní, zda je o jeho dítě dobře postaráno. (Gross, 1998)

3. Heteronormativita

Pojem heteronormativita je obecné přesvědčení ve společnosti, že heterosexuální orientace je jediná správná a přirozená sexuální orientace. (Merriam-Webster, 2017).

Heterosexualita je prastará jako rozmnožování a obecně se tedy předpokládá, že první žena a první muž se chovali jako dnešní heterosexuálové. Dále je také ve společnosti považováno za jasné, že heterosexualita je neměnná, univerzální, esenciální a ahistorická. Ve skutečnosti je toto ale jen jeden specifický historický způsob vnímání, kategorizace a pojmání společenských vztahů mezi pohlavími. Myšlenka heterosexuality není vůbec stará, je to moderní vynález z konce 19. století. Koncem 19. a začátkem 20. století začala mít heterosexuální víra nárok na specifické a stěžejní místo, které do té doby nezastávala. (Katz, 2013)

Pokusím se zde nastínit historii heterosexuality a toho, že před 19. stoletím se heterosexualita vůbec nepovažovala za samozřejmou. *„Důležitost analýzy dominantního pojmu dominantní sexuální ideologie se jeví jako očividná. Čas zamyšlení se nad heterosexualitou jako myšlenkou však dosud nenastal. Univerzální heterosexuální hypotéza je pilířem dominantního způsobu sexuální organizace a tato úloha ji předurčila k ne zcela neškodnému badatelskému nezájmu. Ignorováním studia historických proměn heterosexuality jako myšlenky se analytikové a analytičky sexu, heterosexuální i gay, podíleli na nadřazování toho, co je chápáno jako „normální“ a „přirozené“, na úkor toho, co je „abnormální“ a „nepřirozené“. Takovéto nadřazování schvaluje její dominanci a chrání ji před zpochybněním.“* (Katz, 2013, s. 4)

Vzhledem k tomu, jak je heterosexualita dnes populární, by člověk předpokládal, že vystopovat historii tohoto pojmu muselo lákat řadu nadšených vědců. Pokud začneme důkladně zkoumat „normální jevy“, sledujeme tím čistou pravdu a zároveň také sexuálně radikální a rozvratný cíl: narušíme základní předpoklady. Zkoumáním tedy objevujeme, že heterosexualita, normalita a přirozenost mají za sebou historii proměňujících se definic a studium historie pojmu tedy narušuje jeho moc. (Katz, 2013)

Katz uvádí (2013), že oproti běžným očekáváním, americké a další kultury, vnímaly a společensky organizovaly svá těla, chtíce a styky mezi pohlavími způsoby radikálně odlišně od těch našich. Pokud budeme chtít pochopit obrovskou šíři sexuální rozmanitosti v minulosti, budeme muset přestat paušálně předjímat naše vlastní hetero a homo uspořádání.

O zkreslujícím a etnocentrickém účinku tohoto konceptuálního imperialismu se sice hovoří často, avšak jako univerzální analytický nástroj se i nadále nekriticky používá kategorie heterosexuality. Pokud správně rozpoznáme časovou a kulturní vymezenost kategorie heterosexuality, tak nám to může pomoci začít směřovat k důkladně historicky ukotvenému pohledu na pohlaví. Tento historický přístup k analýze heterosexuality je založen na nedávných feministických studiích konstrukce ženství a mužství a dále také na nedávných gay a lesbických pracích zabývajících se historickou konstrukcí homosexuality. (Katz, 2013)

Katz (2013, s. 4) dále tvrdí: *„Je ironické, že badatelé a badatelky zabývající se homosexuálními dějinami svým přístupem ukotvují tradiční chybu odpůrců homosexuality: exkluzivní důraz na homosexualitu. Zatímco stejnopohlavní láska a sex byly vystaveny intenzivnímu historickému bádání, heterosexualita mohla vesele pokračovat na své cestě, nedotčena základním zpochybněním své nadčasovosti. Historické studium heterosexuality je tedy potřeba k doplnění historického bádání jejího dialektického protějšku, homosexuality.“*

Ve Spojených státech amerických v první polovině 19. století (mezi lety 1820 a 1860) heterosexualita neexistovala. Američané střední třídy používali termíny Pravé ženství, Pravé mužství a také Pravá láska. Pojem „pravá“ či „pravý“ měl ukazovat na „čistotu“ – oproštění se od smyslnosti. Termín Pravá láska mohli lidé najít především v literárních a náboženských textech a byla to ryzí romance bez neřestných polibků. (Katz, 2013)

Raně viktoriánská Pravá láska mohla existovat pouze v rámci řádného rozmnožování, manželství a výchově správně genderovaných žen a mužů. Hlavními výstupy „Pravé lásky“ bylo řádné ženství, mužství a potomstvo a nikoliv mužsko-ženský eros. Lidé, kteří byli sexuálně aktivní v této době, byli považováni za mužné muže a ženské ženy, a hlavně za ploditele, v žádném případě za erotické bytosti nebo heterosexuály. Pravé ženy byly popisovány svým odstupem od chťiče a praví muži, i když měli údajně blíže k tělesnosti a měli ji méně pod kontrolou, aspirovali na stejné oprostění od tělesné žádostivosti. (Katz, 2013)

Legitimní touhou byla touha plodit děti a touha po řádném mužství a ženství, a také se nepředpokládalo, že by heteroerotická touha směřovala výhradně a přirozeně k druhému pohlaví, což mi přijde velmi zajímavé. Lidské tělo bylo považováno jen za prostředek rozmnožování, nikoliv erotického potěšení. Protože ale lidé později začali zjišťovat, že sex se nemusí provádět jen kvůli účelu rozmnožování, sexuální reformátoři pozdní viktoriánské éry na začátku 20. století začali hovořit o nové lásce, tzv. „sex-lásce“ (tj. sexuální lásce), tento termín měl odlišovat novou heteroerotickou lásku od předchozí Pravé lásky. (Katz, 2013)

Pojmy heterosexualita a homosexualita se začaly utvářet od 60. let 19. století. Zajímavé je, že průkopnickou roli v pojmenování a teoretizování o sexuální normalitě hráli raní teoretikové a zastánci lásky mezi muži. První známý soukromý výskyt dvou nových pojmů „heterosexualita“ a „homosexualita“ poprvé definoval německý lékař Karl Kertbeny. Kertbeny vymyslel pojem „Heterosexualität“ který měl představovat silný chťič po styku s opačným pohlavím asociovaným s mnoha morálně zavrženými akty. (Katz, 2013)

Tento pojem měl stejnou váhu jako pojem homosexualita, kterou nazval „Normalsexualität“, což je velmi zajímavé, protože to by se dalo volně přeložit jako „normální sexualita“, což je jeden z důkazů, že homosexualita byla přijímána v minulosti jako rovnocenná k heterosexuality. Pojem homosexuál byl poprvé veřejně použit roku 1869 ve výzvě k reformě zákonů o sodomii a pojem heterosexuál byl poprvé veřejně použit v Německu v roce 1880 k obraně homosexuality, což je dle mého názoru vzhledem k dnešní situaci poněkud tragikomické. (Katz, 2013)

Slovo homosexuál si pak lékař Krafft-Ebing a později i další lékaři osvojili a začali si vytvářet vlastní právo regulovat skupinu homoerotických lidí, kteří se právě začínali vynořovat v barech, tančárnách a v ulicích větších měst (Katz, 2013). *„Pojmenování a vymezení pohlavního devianta však zároveň vymezilo sexuální normu – novou heterosexuality. Zájem medicínských moralistů o pár bezmocných úchylů pomohl zajistit, aby se většina přizpůsobila nové etice sexuality, která byla v souladu s následováním spotřebitelského štěstí a kapitalistických zisků.“* (Katz, 2013, s. 5)

Období mezi 1892 až 1900 představuje stěžejních osm „prvních let“ v periodizaci heterosexuální epochy, během nichž byla myšlenka heterosexuality a homosexuality poprvé formulována americkými lékaři, první známý výskyt slova „heterosexuál“ v Americe pochází od psychologa Jamese G. Kiernana. Jde o jedno z významných dat v dějinách sexuality, ale heterosexuality rozhodně nepředstavovala vzor normality. (Katz, 2013)

Heterosexuálové se vyznačovali podle Kiernana duševní nemocí – „psychickým hermafroditismem“ se symptomem „náklonnosti k oběma pohlavím“ (Katz, 2013). *„U těchto heterodoxních sexuálů se také projevovaly sklony k „abnormálním metodám uspokojování“, tedy k technikám zajišťujícím potěšení bez plození. Kiernanovi heterogenní sexuálové vykazovali „známky normální sexuální chuti“ (nádech touhy po plození). Kiernanovi normální sexuálové byli implicitně definováni jednolitou náklonností ke druhému pohlaví a cílem plodit. Nicméně, a to je podstatné, stále neměli žádné jméno.“* (Katz, 2013, s. 6)

V roce 1892 také můžeme poprvé najít pojem homosexuál v americké angličtině. Kiernan přišel s pojmem „čistí homosexuálové“ které definoval jako osoby, jejichž obecný duševní stav je stavem opačného pohlaví, popisoval tedy homosexuály jejich odchylkou od genderové normy. Pokud to tedy srovnáme, Kiernanovi homosexuálové projevovali jednu odchylku, kdežto heterosexuálové projevovali dvojitou odchylku, jak od genderových, tak i od rozmnožovacích norem. Dále je také zajímavé, že Kiernan definoval heterosexuála jako nestálého jedince se smíšeným nutkáním, protože heterosexuál v sobě spojuje jak plodivé, tak i neplodivé cíle a přitažlivost ke stejnému i jinému pohlaví, což považoval Kiernan za abnormální. (Katz, 2013)

Naopak v Krafft-Ebingově knize se začalo poprvé mluvit o heterosexuálech a homosexuálech přibližně podobně tak, jak se o nich hovoří dnes. Pojem „heterosexuál“ jednoznačně znamenal označení erotických citů k odlišnému pohlaví a „homosexuál“ označoval erotické city ke „stejnému pohlaví“. Krafft-Ebing také poprvé začal hovořit o sexuálním instinktu ve vztahu k opačnému pohlaví, jehož základním účelem ale pořád zůstává rozmnožování. Toto jasné zaměření se na různopohlavní a stejnopohlavní sexualitu znamenalo historický, epochální posun od absolutního rozmnožovacího standardu normality směrem k nové normě. Kraft-Ebingova definice heterosexuality jako přitažlivosti ke druhému pohlaví se stala základem revolučního moderního odklonu od staleté rozmnožovací normy. (Katz, 2013)

Byli zde ale další lékaři jako Kiernan, kteří nesouhlasili s pojetím toho, že heterosexuální orientace je normální a homosexuální je perverzní. Ještě v roce 1901 Dorlandův lékařský slovník definoval „heterosexualitu“ jako „abnormální či zvrácené choutky na opačné pohlaví“ (Katz, 2013)

Až později se lékaři shodli na tom, že heterosexuality je ta „normální“. Katz (2013) přichází dále s myšlenkou, že když se nad celou touto situací zamyslíme, přijdeme vlastně na to, že idea heterosexuality jako hlavní sexuality, od které jsou odvozeny všechny ostatní sexuality je velice autoritářská jako například myšlenka nadřazené rasy.

Tyto nové hranice erotického světa omezily variabilitu vznikajícího systému a ujistily ty, kteří byli heterosexuálové, že jejich sexualita je v pořádku, ale naopak vyděsily ty ostatní, kteří se řadili do jiných kategorií. I když tyto pojmy a jejich významy byly původně validní pouze v odborném lékařském prostředí, postupem času se staly obecně přijímanými pojmy; stalo se tak ale až na začátku 20. století, což není tak dávno. *Slovník oxfordské angličtiny* z roku 1901 pojmy „heterosexuál“ a „homosexuál“ ještě nezná. (Katz, 2013)

V roce 1948 přišla vlna sexuálního liberalismu. Publikovaná studie Alfreda Kinseyho *Sexuální chování u muže* odhalila, že mužská sexualita skýtá širokou paletu sexuálních možností a prožitků. Tento objev poté také inicioval kladení otázky „co je normální a nenormální?“. Začalo se ve společnosti také řešit to, že homosexuální zkušenost má daleko víc lidí, než se dříve předpokládalo. (Katz, 2013)

Kinsey dále také zpochybňoval absolutní rozlišování mezi heterosexuálními jedinci a homosexuálními jedinci, protože určité množství lidí se plně neidentifikovalo ani s jednou skupinou a byli rozpolčení. Naprosto odmítal tvrzení, která se objevovala, že lidské bytosti představují dva typy obyvatelstva – heterosexuální a homosexuální. (Katz, 2013)

Byl toho názoru, že pokud do porovnání nezahrneme sexualitu, jsme pořád ti samí lidé a nevěřil, že toto dělení obyvatelstva vytváří příroda, vinil z toho lidskou mysl, která se všechny jedince snaží nějakým způsobem onálepkovat, aby přehled obyvatelstva byl jasnější. (Katz, 2013)

Katz (2013) říká, že tyto jeho výroky sice zpochybnily sociální realitu a silnou historicky utvořenou tradici a pomohly vytvořit pouze jinou společenskou realitu heterosexuální a homosexuální identity. Dále v létě roku 1980 vyšla v odborném časopise esej Adrienne Rich s názvem „Povinná heterosexuality a lesbická existence“, tato práce se stala první uznávanou prací, která explicitně kritizovala předpoklad heterosexuality (Katz, 2013). *„Heterosexuality není pojmenováním spojení známého od Evy a Adama. Je slovem a pojmem, normou a rolí, individuální a skupinovou identitou, chováním a pocitem a svébytnou sexuálněpolitickou institucí specifickou pro konec 19. a pro 20. století.“* (Katz, 2013, s. 9)

4. Spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím

Jako argument k odmítání adopcí dětí stejnopohlavními páry bývá ve většině případech používána hlavně tzv. „morální hodnota“ stejnopohlavních rodičů. Při posuzování schopností stejnopohlavních párů postarat se o děti bývá často mylně nadhodnocována sexuální orientace rodičů místo toho, aby byly posuzovány rodičovské kompetence. Dále jsou zbytečně nadhodnocovány stereotypně předpokládané problémy jako například odcizenost dětí od vrstevníků, zmatené pocity ohledně sexuálních aktivit jejich rodičů, jejich vlastní sexuality a také celkové ohrožení vývoje dětí. (Janebová, Břízová a Velčovská, 2013) Sexualita obecně je totiž komplexní a velmi složitá oblast, je neuvědomovaná a latentně přítomná jak v identitě a jednání lidí, tak je i vepsána do kultury a společnosti. (Sloboda, 2016) V České republice se ovšem ve společnosti vyskytuje homofobie, jak zjistil výzkum Pechové (2009), který odhalil, že z 496 bisexuálních či homosexuálních respondentů 56 % uvedlo, že se setkala s diskriminací, což může být také jeden z důvodů, proč bývá sexuální orientace nadhodnocována, v případě, že případný rodič má homosexuální orientaci.

Jak už bylo zmíněno výše, hlavní problém v rámci adopce dětí stejnopohlavními páry je tzv. „moralizování“. Nejen od společnosti, ale bohužel také někdy od sociálních pracovníků a pracovníků, kteří by měli své předsudky či stereotypy reflektovat, aby je nepřenášeli na klienty. V rámci „moralizování“ jde o bagatelizaci vnitřního světa daného klienta či výhradní zaměření se pouze na to, co je a co není podle společnosti „správné“ a hlavně „normální“ bez ohledu na to, co vyhovuje klientovi či klientce. Existuje hned několik typů moralizací, které se objevují v rámci adopce dětí stejnopohlavními rodiči. (Janebová, Břízová a Velčovská, 2013)

Jedna z moralizací se vztahuje k „moralizaci důsledků pro děti“. V článku „Co z těch dětí vyroste?“ od R. Janebové, T. Břízové a I. Velčovské byl uveden příklad, kdy byla sociální pracovníce proti tomu, aby děti vychovával stejnopohlavní pár, protože dle jejího přesvědčení stejnopohlavní pár nemůže vychovat „normální děti“. Pokládala otázky typu: „Co z dětí vyroste?“ a rovnou si na ně sama odpovídala tím, že to to přece nemůže vést k ničemu dobrému. Tento postoj mohl být založen na strachu z přenesení homosexuality na děti. Tento předpoklad často vychází z předpokladu, že homosexuální orientace je osobnostní patologií a její nositelé nejsou dobrými kandidáty na rodiče a ohrožují tak zdravý vývoj svých dětí. (Janebová, Břízová a Velčovská, 2013)

Další argument může být ten, že děti potřebují vzory, matku i otce, ne dvě matky nebo dva otce. V již dříve zmíněném článku (Janebová, Břízová a Velčovská, 2013) byl uveden příklad kdy lesbické páry musely dokazovat, že bude v rodině přítomen „mužský rolový model“ a pokud nikoho takového v domácnosti neměly, tak musely ukázat, že mají kontakty s heterosexuálními páry.

Další typ moralizace může souviset se sexuální orientací rodičů. Sociální pracovníce tehdy neposuzovala svěřením dětí do péče z hlediska jejich zájmů dětí, ale z hlediska správnosti či nesprávnosti sexuální orientace. (Janebová, Břízová a Velčovská, 2013)

Další problémová situace se může týkat vnímaného „zpochybnění kompetence mužů k výchově malých dětí“. Jedna ze sociálních pracovníček z výše zmíněného článku (Janebová, Břízová a Velčovská, 2013) nepovažovala za správné, aby dva muži vychovávali malé dítě. Ve výše zmíněném článku se k tomuto tématu vyjadřuje jeden klient takto: *„To asi ne, spíš měla tenhle problém, přece z biologického hlediska tohle není možné. Spíš jí bylo divné, že by dítě vychovávali dva muži. Neřešila to, že já jsem gay, ale řešila prostě, jak to dítě bude vychovávané. Jak dva muži prostě můžou vychovávat malé dítě.“* (Janebová, Břízová a Velčovská, 2013, s. 22)

Tento postoj sociální pracovníce může být způsoben několika faktory, jedním z nich může být například předpoklad, že muži nemají kompetenci pečovat o malé děti, či se nechala ovlivnit historkami o „zneužívajících gayích“ a nebo byla toho názoru, že dítě potřebuje ženskou i mužskou roli doma, což mu dva gay rodiče nemůžou poskytnout. (Janebová, Břízová a Velčovská, 2013) Jirí Payne, bývalý poradce exprezidenta Klause, dokonce vyjádřil názor, že si myslí, že lidé, v jiných než heterosexuálních vztazích, by ani neměli mít možnost se registrovat. (Klaus, 2006)

Hlavním argumentem proti těmto typům moralizace bývá ve většině případů to, že v rámci výchovy dětí přece nejde o tom, kdo dítě vychovává, ale pokud mu poskytuje potřebnou lásku a péči.

První případové studie zabývající se homoparentalitou vznikly v 70. letech minulého století. (Nedbálková, 2011) V současnosti existuje velké množství relevantních průzkumů, které obavy o osud dětí u stejnopohlavních rodičů hodnověrně vyvracejí. Jako důkaz může sloužit například tiskové prohlášení Kanadské asociace psychologů, v němž oznámila, že *„dostupné důkazy ukazují, že děti gay a lesbických rodičů se podstatně neliší od dětí rodičů heterosexuálních s ohledem na jejich psychologický a genderový vývoj a identitu ...“* (Štěpánková, (c) 2009).

Oficiální kolegium psychologů v Madridu uvedlo, že podle existujících vědeckých studií není možné tvrdit, že děti vychovávané stejnopohlavními rodiči trpí poškozením v jejich psychologickém vývoji. Pokud hovoříme o rodičovství u stejnopohlavních partnerů je důležité zmínit také Úmluvu o právech dítěte, kde je zakotveno, že jakékoli jednání týkající a vztahující se k dětem musí být činěno v nejlepším zájmu dítěte. Toto právo dítěte tudíž musí být prioritou v každém okamžiku, i v tom, když se diskutuje o rodičovství stejnopohlavních párů. Dítě má právo vyrůstat ve stabilní a láskyplné rodině, hodně lidí si myslí, že to znamená pouze v rámci tradiční rodiny, přestože v reálném světě tato „tradiční rodina“ často vůbec nesplňuje požadavky na „láskyplné prostředí“, takže hlavní právo dítěte není vyslyšeno. (Štěpánková, (c) 2009) Zezulová (2012) ve své knize o adopci dodává, že jednou z nejdůležitějších vlastností rodiče by měla být autenticita a schopnost prožívat všechny emoce se svými dítětem či dětmi. Šanderová (2012) dále dodává, že s adopcí se můžeme v různých formách setkat ve všech společnostech napříč všemi časovými obdobími.

Štěpánková ((c) 2009) se dále domnívá, že kritici adopcí dětí stejnopohlavními rodiči často nedokáží přijmout fakt, že láskyplné a stabilní prostředí může dítě najít i v rodině, která není tak úplně „tradiční“. Důležité je si vždy uvědomovat, že *„nejlepší zájem dítěte nikdy nemůže představovat teoretickou diskusi o ideální rodině, ale musí se soustředit na konkrétní děti bez ohledu na to, jak přišly na svět a za jakých okolností.“* (Štěpánková, (c) 2009)

Dalším argumentem proti adopci dětí stejnopohlavními páry z trochu jiného pohledu může být například obava z šikany dítěte ve škole. Na tomto tvrzení je velká míra faktičnosti, je pravděpodobné, že děti z neheterosexuálních rodin budou ve větším riziku ohledně šikany. Ovšem, pokud bude dítě opravdu šikanováno, potom je nutné se zeptat, je-li to problém dítěte nebo rodičů či obecně společnosti a školního prostředí dětí. Smetáčková upozorňuje že šikana v dětských kolektivech může mít jakýkoliv důvod, kolikrát je to i dosti povrchní důvod, jednoduše stačí když se dítě vymyká majoritě – je až moc chytré, hloupé, tlusté, zrzavé atd. (Stejná rodina, © 2013-2014)

Navíc i mnoho ostatních rodin se liší (např. rozvedené, monoparentální, rekonstituované a další formy). Pokud je toto tedy problém u stejnopohlavní rodiny či dětí samotných, tak to tak bude i u všech ostatních forem rodin. Podle výzkumů s dnes dospívajícími či dospělými, kteří vyrůstali v rodině s rodiči stejného pohlaví, bylo zjištěno, že děti své rodiny za nenormální nepovažují. Problematická situace nastává tedy jen v situaci, kdy jsou jak celá rodina, tak děti samy upozorňovány okolím, že jejich rodinný model „není normální“, nebo jsou např. děti dotazovány, kdo má doma roli „matky“ a kdo „otce“. Ze zkušeností vyšlo najevo, že malé děti jsou otevřenější co do růzností rodinných modelů a sociálních situací, tudíž zde riziko šikany není zas tak vysoké, problém často začíná ve chvíli, kdy se do situace vloží rodiče či školní personál se svými názory a poučkami. Přitom ani nemusí mít špatné úmysly, nemusí jít přímo o předsudky, ale pouze o stereotypní představy z nedostatku informací. (Stejná rodina, © 2013-2014)

Česká republika učinila podstatný krok vstříc adopci dětí stejnopohlavními páry tím, že umožnila stejnopohlavním párům uzavření registrovaného partnerství, nicméně v žádném případě nelze mluvit o zrovnoprávnění s heterosexuálními páry. V některých jiných zemích je situace velmi odlišná, například v Austrálii je adopce stejnopohlavními páry možná. LGBT komunita tento cíl prosazovala hlavně pomocí prosazování genderové rovnosti, že vlastně není rozdíl mezi ženou a mužem a také poukazováním na to, že mezi heterosexuální láskou a homosexuální láskou není rozdíl, pořád je to láska, a to je jediné, co dítě potřebuje. (Somerville, 2016) V některých zemích je také možná adopce dítěte druhým rodičem, který ho prakticky vychovává, ale není jeho biologický rodič. Může se to například stát v situaci, kdy má žena dítě z předchozího vztahu a nyní žije s jinou

partnerkou. V České republice tato možnost není, takže rozhodnutí závisí na biologických rodičích. (Kutálková, 2015).

Britský časopis The Guardian (Hewitt, 2017) ve svém článku potvrdil, že mnoho odborníků se k tomuto tématu vyjádřilo tak, že děti vychovávány u stejnopohlavních párů nejsou nijak ohroženy, dále byl tento článek zaměřen na porovnání dětí v heterosexuálním manželství, v manželství homosexuálů a v rozvráceném manželství či pouze s jedním rodičem. Podle doktorky Jacky Hewitt, autorky tohoto článku (2017) je známé, že dětem, které zažijí rozpad rodiny nebo žijí jen s jedním rodičem, se v některých případech (ne ve všech, jak se někdy stereotypně předvídá), nedaří tak dobře jako dětem ze stabilních rodin (ať tradičních či při adopci stejnopohlavním párem). V článku (2017) bylo ovšem vyzdvihnuto, že není správné zahrnovat adopci dětí stejnopohlavním párem, který je sezdaný a který není, do jedné kategorie, což bylo v tomto výzkumném šetření uděláno. Matějček a další autoři (2002) mluvili o adopci obecně a také jsou toho názoru, že pro dítě je nejlepší, pokud vyrůstá ve fungujícím manželství,

Doktorka Hewitt (2017) je toho názoru, že stabilní, sezdaní rodiče (heterosexuální či homosexuální) jsou často spojováni s dobrým vývojem dítěte, proto se domnívá, že by bylo výhodné pro obě strany, aby adoptované děti přišly k sezdaným rodičům. Proto si myslí, že by bylo dobré, aby se po světě schválilo manželství stejnopohlavních párů.

„V České republice vyrůstá řada dětí v rodinách gayů, leseb a transgender rodičů, které vznikly po rozpadu původního rodičovského páru. Ze zahraničních výzkumů vyplývá, že rodičovské kompetence nejsou závislé na sexuální orientaci a děti z homoparentálních rodin prospívají srovnatelně s ostatními. Přesto strukturální faktory a předsudky společnosti z těchto dětí činí skupinu vystavenou riziku sociálního vyloučení.“
(Kutálková, Skřivánková, 2017)

5. Shrnutí teoretické části

V první kapitole jsem popisovala ženské a mužské role ve společnosti. Tato kapitola je zde zařazena, protože si myslím, že bylo důležité nejdříve provést jakousi „sondu“ do společnosti, aby čtenáři měli později možnost sdělené informace zasadit do kontextu. V metodické části této diplomové práce budu mimo jiné zkoumat, jak se odborná literatura staví k rozdělení tradičních rolí otce a matky, tudíž bude zajímavé porovnat tuto kapitolu s mými poznatky v metodické části.

V druhé kapitole jsem se zaměřila na mýtus mateřského instinktu. Jelikož je moje diplomová práce také zaměřena na stejnopohlavní rodiče, považovala jsem za velmi důležité věnovat se tomuto tématu, jelikož z určité části tvoří podstatu dnešní heteronormativní společnosti. Po analýze odborných dokumentů bude zajímavé zjistit, jak se vlastně odborná literatura staví k stejnopohlavním rodičům, protože pokud bude zjištěno, že v odborné literatuře je kladen důraz na mateřský instinkt, logicky to vylučuje muže jako „plnohodnotné“ rodiče.

Ve třetí kapitole se dostávám ke klíčovému tématu – k heteronormativitě. Tato kapitola je dle mého názoru velmi důležitá, protože ukazuje, že v minulosti společnost nebyla vždy heteronormativní, jak je dnes ve společnosti běžně předpokládáno. Čtenář bude mít díky této kapitole náhled do historie sexuálních orientací a bude si moci některé současné společenské zvyky dát do širšího kontextu historie a zamyslet se nad tím, co je opravdu „přirozené“ a co je jen naučené.

Teoretickou část mé diplomové práce jsem zakončila kapitolou o souvislosti sexuální orientace s rodičovstvím. Tato kapitola je velmi důležitá, protože se také dotýká klíčového tématu a dá čtenáři povědomí o tom, jak se k tomuto tématu staví nejen česká odborná společnost, ale také odborníci z jiných zemí. Čtenář poté může porovnat nejen to, jak se přístup České republiky liší od ostatních zemí, ale také to, jak se liší odborné názory, které zazněly v této kapitole od vybrané odborné literatury zanalyzované v metodické části.

V metodické části své diplomové práce se tedy budu zabývat analýzou vybraných odborných knih o sociální práci v předem stanovených oblastech a budu se v nich snažit odhalit známky oprese vůči stejnopohlavním rodičům.

6. Metodická část

6.1. Formulace hlavního a dílčích cílů výzkumu

Hlavním cílem mé diplomové práce je zjistit a analyzovat, jaké existují opresivní tendence vůči stejnopohlavním rodičům ve vybrané odborné literatuře v rámci české sociální práce. Tuto kvalitativní analýzu dokumentů budu dělat na základě prostudování tří zvolených odborných publikací v rámci sociální práce.

Dílčí cíle jsem si nastavila takto:

- 1) Zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace podporují rozdělení tradičních rolí otce a matky.
- 2) Zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace podporují „tzv. mýtus mateřského instinktu“ a potřebu dítěte mít (biologickou) matku u sebe.
- 3) Zjistit, jak se v popisech rodiny ve výše zmíněných knižních publikacích promítá model heteronormativity.
- 4) Zjistit, jak se ve výše zmíněných knižních publikacích podporuje heteronormativita skrze udržování „feminity“ a „maskulinity“ jako „reálných“ a „objektivních“ faktů.
- 5) Zjistit, jak se ve výše zmíněných knižních publikacích podporuje heteronormativita skrze vymezování ženské role ve společnosti skrze muže a vztahy k mužům.
- 6) Zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace vnímají spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím.

6.2. Zvolená výzkumná strategie

Jako výzkumnou strategii pro metodickou část jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii a konkrétně kvalitativní obsahovou analýzu dokumentů. Pro výzkumnou strategii je typické, že v centru výzkumu bývá člověk či skupina lidí, ale mohou to být i dokumenty či publikace, jak je tomu v tomto případě. Cíle v rámci kvalitativní výzkumné strategie nejsou nikdy naprosto ohraničené, během výzkumu se mohou ještě vyvíjet. Kvalitativní výzkumná strategie by se dala charakterizovat jako proces interakce výzkumníka a předmětu výzkumu. Mezi hlavní metody kvalitativního výzkumu můžeme zařadit: zúčastněné pozorování, rozhovor, skupinový rozhovor, ohniskovou skupinu, ale také kvalitativní analýzu dokumentů. (Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, [b.r.]

Tuto metodu kvalitativního výzkumu jsem zvolila, protože se k povaze mého výzkumu hodila nejvíce. Vzhledem k tomu, že už od začátku jsem věděla, že budu chtít kvalitativně analyzovat odborné publikace, byly moje možnosti výběru výzkumné metody také poněkud omezené.

Při výběru tématu diplomové práce jsem měla od začátku jasno, že tentokrát nebudu chtít používat metodu rozhovoru jako v bakalářské práci, protože jsem chtěla, aby byl můj výzkum odbornější, a tudíž si myslím, že analýza odborné literatury je pro mě vhodná volba.

6.3. Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka č. 1: Transformační tabulka

Hlavní cíl	Dílčí cíl	Indikátory	Otázky
Zjistit a analyzovat jaké existují opresivní tendence vůči stejnopohlavním rodičům ve vybrané odborné literatuře v rámci české sociální práce.	DC 1. Zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace podporují rozdělení tradičních rolí otce a matky.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tradiční role matky ➤ Tradiční role otce 	<p>O 1 Jaké jsou tradiční role matky a jak by správně měly být rozdělené povinnosti v domácnosti?</p> <p>O 2 Jaké jsou tradiční role otce a jak by správně měly být rozdělené povinnosti v domácnosti?</p>
	DC 2. Zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace podporují „tzv. mýtus mateřského instinktu“ a potřebu dítěte mít (biologickou) matku u sebe.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mýtus mateřského instinktu ➤ Potřeba dítěte mít (biologickou) matku u sebe 	<p>O 1 Jak relevantní je mýtus tzv. „mateřského instinktu“?</p> <p>O 2 Jak relevantní je potřeba dítěte mít (biologickou) matku u sebe?</p>
	DC 3. Zjistit, jak se v popisech rodiny ve výše zmíněných knižních publikacích promítá model heteronormativity.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rodinný model ➤ Heteronormativita 	<p>O 1 Jak vypadá tradiční model rodiny?</p> <p>O 2 Jak se v tradičním modelu rodiny promítá heteronormativita?</p>

	<p>DC 4. Zjistit, jak se ve výše zmíněných knižních publikacích podporuje heteronormativita skrze udržování „feminity“ a „maskulinity“ jako „reálných“ a „objektivních“ faktů.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ „feminita“ jako objektivně reálný fakt. ➤ „maskulinita“ jako objektivně reálný fakt. 	<p>O 1 Jak důležité je udržování „feminity“ jako „reálného“ a „objektivního“ faktu?</p> <p>O 2 Jak důležité je udržování „maskulinity“ jako „reálného“ a „objektivního“ faktu?</p>
	<p>DC 5. Zjistit, jak se ve výše zmíněných knižních publikacích podporuje heteronormativita skrze vymezení ženské role ve společnosti skrze muže a vztahy k mužům.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Definování ženské role ve společnosti skrze muže ➤ Definování ženské role ve společnosti skrze vztahy k mužům 	<p>O 1 Jak jsou vymežovány ženské role ve společnosti skrze muže?</p> <p>O 2 Jak jsou vymežovány ženské role ve společnosti skrze vztahy k mužům?</p>
	<p>DC 6. Zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace vnímají spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rodičovství ➤ Sexuální orientace 	<p>O 1 Jaké jsou základní atributy, které ovlivňují schopnost být rodičem?</p> <p>O 2 Jak ovlivňuje sexuální orientace schopnost být rodičem?</p>

6.4. Volba výzkumného souboru

Analyzovat jsem se rozhodla tři v sociální práci populární odborné publikace. Výběr zkoumaného souboru byl záměrný a probíhal na základě mého průzkumu na internetu. Zkoumala jsem, které knihy jsou populární a hodně se prodávají a zároveň bývají považovány za věrohodné. Řídila jsem se také podle toho, kdo je autorem knihy, aby to byly známé a uznávané osobnosti v sociální práci. Tři knihy jsem zvolila, abych se mohla každou z nich řádně prozkoumat. Pokud bych měla více knih, nebyla by analýza každé z nich tak podrobná a já jsem chtěla, aby tento výzkum byl založen na důkladné analýze všech knih.

Tabulka č. 2: Publikace

PUBLIKACE	NÁZEV A AUTOŘI	DALŠÍ ÚDAJE
P 1 Sanace rodiny: Sociální práce s dysfunkčními rodinami.	BECHYŇOVÁ Věra KONVIČKOVÁ Marta	Praha: Portál, 2011
P 2 Podpora rodiny: Manuál pro pomáhající profese.	MATOUŠEK Oldřich PAZLAROVÁ Hana a kolektiv	Praha: Portál, 2014
P 3 Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny (V kontextu plánování péče).	MATOUŠEK Oldřich PAZLAROVÁ Hana	Praha: Portál, 2014

6.5. Popis organizace a průběhu výzkumu

Nejdříve jsem si musela obstarat knihy, které budu analyzovat. Poté jsem každou z nich pečlivě přečetla a zvýrazňovala si úryvky, které se týkaly tématu stanovených dílčími cíli. Dílčí cíle jsem si napsala pod sebe na papír a k tomu jsem si psala dané úryvky z dané knihy. Každou knihu jsem takto zanalyzovala zvlášť. Zaměřila jsem se nejen na to, co bylo v knihách řečeno, ale také na to, co bylo v knihách přehlíženo a k čemu se autorky či autoři nevyjádřili. Poté, co jsem měla hotové výpisky, snažila jsem se mezi nimi najít nějakou souvislost, abych měla ucelené poznámky pro analýzu získaných údajů.

Knihy se mi četly dobře, jsou dobře strukturované a autoři se drží tématu a nepřeskakují. Tento způsob výzkumu mi vyhovoval, protože jsem si všechno mohla načasovat, tak jak se to hodilo mně. Nemusela jsem domlouvat žádné schůzky s informantkami či informanty, získávat dostatečný počet respondentů nebo jsem také nemusela bojovat s nervozitou, která mě sužovala při děláním rozhovorů při práci na bakalářské práci.

6.6. Způsob analýzy získaných údajů

Poté, co jsem měla hotové poznámky k vybraným knihám k jednotlivým dílčím cílům, analýza mohla začít. Jak píše Shrutí Datt ve svém článku (2016) o kvalitativní obsahové analýze, je potřeba dodržovat několik kroků:

- 1) Příprava dat
- 2) Definování kategorií výzkumu
- 3) Před samotným výzkumem je potřeba si na malém vzorku ověřit, zda je vše připraveno správně a výsledky budou validní
- 4) Vytvořit si podmínky pro kódování a začít s kódováním textu
- 5) Po dokončení kódování textu ověřit, zda proběhl výzkum bez problémů
- 6) Vytvořit závěry z výzkumu
- 7) Prezentovat výsledky

Na základě těchto kroků jsem tedy postupovala. Data jsem měla připravena z četby knih. Vzala jsem tedy jednotlivá tvrzení, která se objevila v knize a porovnávala je v rámci dílčích cílů, které zde fungovaly jako kategorie s informacemi sdělenými v teoretické části. Zjišťovala jsem, zda autoři či autorky souhlasí s tím, co zaznělo v teoretické části, nevyjadřují se k tomu nebo vysloveně nesouhlasí. Poté, co jsem každé tvrzení z knih porovnávala s tím, co zaznělo v teoretické části, měla jsem hotovou hlavní analýzu. Poté bylo potřeba udělat celkový závěr pro jednotlivé knihy a popsat v jakých částech autoři a autorky knih souhlasí s informacemi, které zazněly v teoretické části, v jakých naopak nesouhlasí a ke kterým tématům se nevyjadřují. Dále jsem ještě udělala obecnější závěr, kde jsem shrnula, ve kterých tématech se knihy shodují mezi sebou vzhledem k informacím v teoretické části a ve kterých ne.

6.7. Rizika výzkumu a výzkumné strategie

Kvalitativní výzkumná strategie má několik výhod i nevýhod. Výhodou této výzkumné metody je to, že kvalitativní výzkum zkoumá daný jev podrobněji a jde více do hloubky. Nevýhodou je například jistá neprůhlednost, takže validita je poměrně vysoká ale reliabilita poměrně nízká. (Teclová, 2011)

Speciálně v tomto výzkumu jsem si musela dávat velmi pozor, abych výzkum prováděla opravdu nestranně, jelikož jsem neměla žádné informanty či informantky a celý výzkum záležel na mně a na mé interpretaci knih. Protože k tomuto tématu zaujímám jisté stanovisko, které se se všemi informacemi v některých vybraných publikacích nemusí shodovat, musela jsem během analýzy reflektovat vlastní pocity, aby to neovlivnilo validitu výzkumu. Při analýze knih jsem si tedy musela kontrolovat, zda vybírám všechny informace týkající se zkoumaných jevů a některé nefavorizují.

7. Analýza a Zpracování získaných údajů

7.1 DC 1

Jako první dílčí cíl jsem si zvolila zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace podporují rozdělení tradičních rolí otce a matky. Dílčí cíl jsem si rozdělila na dvě části a podle toho jsem si pokládala i otázky:

Dílčí cíl 1.1 Tradiční role matky

Dílčí cíl 1.2 Tradiční role otce

Na DC 1.1 jsem získala data pomocí OT 1.

V první zkoumané publikaci (Sanace rodiny: Sociální práce s dysfunkčními rodinami), je řeč převážně o tradiční roli matky. Matka bývá považována za primární a hlavní pečovatelku o dítě. Například v kapitole „Profesionální dovednost a komunikační techniky“ Bechyňová mluví o tom, jak oddělovat fakta od vlastní interpretace a je to zde popsáno takto:

„Pomůckou jak oddělovat fakta od vlastní interpretace je technika Vidím, slyším, myslím, cítím, říkám (...):

***Myslíme** (podle předchozích zkušeností s **matkou**, nebo jinými **matkami**, si můžeme myslet, že je nepořádná (...)*

***Cítíme** (můžeme cítit radost, že jsme nabídli **matce** téma důležitosti hry dětí (...)*

***Říkáme, příp. píšeme** (o konzultaci v bytě můžeme říct, že byla přínosná ve vztahu **matka-dítě** (...))“ (P1, s.69) V popisování této techniky není ani jednou použito slovo „otec“.*

Když se hovoří přímo o péči o děti v té samé knize, je zde napsána tato věta:
„Na citlivost a vnímavost rodičů (zejména matky jako primárního pečovatele) (...))“ (P1, s.53)

V této knize se nikde nehovoří o matce jako o ženě, pouze jako o matce, primární pečovatelce, jejíž povinnost je starat se o děti. Ukazuje to například i pár příkladů, kde se hovoří o rodičích, ale za lomítkem je uvedeno, že je to hlavně určeno pro matku, což ukazuje, že matka má větší pravomoc či schopnost starat se o děti. Namátkou uvádím pár příkladů:

„(...) Může předepsat i službu Home Care – návštěvy zdravotní sestry v domácím prostředí rodiny, jež matku/rodiče podporuje ve správné péči o dítě (...)“ (P1, s.108)

„Profesionál, který rodině/matce podporu nabízí“ (P1, s.54)

„Čím dříve po narození dítěte je matce/rodičům nabídnuta adekvátní podpora v péči o dítě“ (P1, s.53)

„podpora matky/rodičů ve vytváření vztahu k dítěti“ (P1, s.105)

O povinnostech v domácnosti se v knize příliš nemluví, ale pokud je zde něco zmíněno, je to v rámci povinností matek vzhledem k prospěšnému prostředí pro výchovu dítěte, příklady můžeme vidět zde:

„Při koupání dcery matka potřebovala podporu pracovníka CSR při komunikaci s dítětem“ (P1, s.59)

„Matka dbala na dodržování hygieny u obou dětí“ (P1, s.59)

„Matka potřebovala podporu v dodržování termínů“ (P1, s.59)

„Matka oblečení dětem pravidelně vyměňovala“ (P1, s.59)

„Matka si neuvědomovala rizika“ (P1, s.59)

V druhé publikaci už je atmosféra ohledně role matky v domácnost jiná. Spojení slov primární pečovatelka a matka zde bylo uvedeno jen dvakrát a pokaždé to bylo v souvislosti s péčí o postižené dítě a tím, jak se role v domácnosti poté změní:

„Typickou konstelací rolí je pak hyperprotektivní „primární pečovatel“, nejčastěji matka, a distancovaný, kritický druhý dospělý, obvykleji otec, odstrčený „na vedlejší kolej“.“ (P2, s.100)

„Je žádoucí předejít přetížení primárního pečovatele (matky) rozložením pečovatelské zátěže na jiné členy rodiny (...)“ (P2, s.101)

Celkově tedy publikace pracuje s východiskem, že péče o dítě je opravdu povinností matky i otce, v knize byla většina povinností svěřována „rodiči“ a nebylo specifikováno kterému. I v této publikaci ale můžeme najít úseky, kde je matka popisována jako hlavní rodič, například v kapitole *Podpora rodiny s pomocí dobrovolníků*, kde se v jedné části autorka zmiňuje o přímé práci s klienty a uvede seznam cílů na kterých je potřeba zapracovat, ale přiložených cílech figuruje pouze a jen matka:

- *„Matka si udělá na své děti pravidelně čas a podnikne s nimi něco mimo domov, spolu s dobrovolnicí vezme děti jednou týdně do zoo nebo na hřiště*
- *Matka bude udržovat hygienu dítěte – bude dítěti několikrát za den vyměňovat pleny, s pomocí dobrovolnice bude učit dítě chodit na nočník, každý den večer dítě celé umyje.*
- *Matka bude podávat dítěti vhodné jídlo, o vhodném jídle se bude radit s dobrovolnicí, změní postupně jídelníček dítěte z coca coly, sušenek či instantních polévek na ovoce, zeleninu, jogurty apod.*
- *Matka zajistí dítěti odbornou péči (logopeda, dětského psychologa), protože se nevyvíjí přiměřeně věku, dobrovolnice jí pomůže najít vhodné zařízení a doprovodí ji tam i s dítětem.“ (P2, s.47)*

Dále byla matka považována za hlavního rodiče například v případech o domácím násilí: *„Také matka, které byly děti odebrány, protože nezvládala péči o ně, bude dál jejich matkou, i když se o ně bude starat pěstounská rodina.“ (P2, s.28)*

Co se týče rolí v domácnosti, na začátku je sice uvedeno, že role v domácnosti se poslední dobou mění, ale zároveň poté autoři uvádí, že některé činnosti se z biologického hlediska více hodí pro muže či pro ženu a že pokud je v rodině pouze jeden člen, v závorce je uvedena žena, je ta rodina méně kompatibilní: *„Zejména definice mužské role je dnes obtížnější než v tradičních společnostech. Mužská a ženská role v rodině se v západní kultuře v současnosti překrývají více než v minulosti: Ženy zastávají role, které byly ještě nedávno doménou mužů. Muži přebírají úlohy, které byly ještě nedávno doménou žen.*

Přesto jsou biologicky determinované rozdíly v chování mužů a žen ve funkčních rodinách výhodou – rozšiřují repertoár možností dospělého páru. Zdá se, že určitá míra rozdílnosti v chování muže a ženy zvyšuje jejich vzájemnou přitažlivost a tím rodinu stabilizuje. Rodina, v níž je jen jeden dospělý (žena), je zranitelnější.“ (P2, s.18)

Na začátku kapitoly *Vedení domácnosti* se autorky a autor zamýšlí nad tím, jak to funguje v domácnosti a konstatují, že v domácnosti se o více záležitostí stará matka: *„Podíl muže a ženy na provozu domácnosti je málokdy vyrovnaný; ve většině společnosti našeho typu stále vysoce převažuje práce žen nad domácími pracemi mužů, což je vliv tradice, která domácnost pokládala za doménu ženy. Gender podle sociologického výzkumu (Chaloupková, 2005) zůstává nejvýznamnější determinantou času stráveného péčí o domácnost také v ČR. Výkon většiny domácích prací v českých domácnostech leží i nadále na ženách. Zapojení žen do domácí práce se navíc zvyšuje, jsou-li v rodině děti. Na rozdíl od časových možností a omezení daných jednak časovými nároky ze strany zaměstnání a jednak nároky ze strany rodiny není relativní příjem ani výše dosaženého vzdělání jasným prediktorem zapojení do domácí práce“ (P2, s.53)*

V kapitole o zdraví a výživě se uvádí, že ve všem, co souvisí s jídlem, má významné postavení matka, která zpravidla vybavuje rodinu potravinami, připravuje dětem snídaneč či svačiny a vaří hlavní jídla. Dále je zde i uvedeno, že čím vzdělanější je žena, tím lépe se daří dítěti v rámci výživy: *„Podle Fraňkové (2011) existuje významný vztah mezi vzděláním matky a BMI dítěte. Lze to vysvětlit tím, že čím vyšší je vzdělání matky, tím více informací má a tím lépe je umí využívat v rodinném stravování.“ (P2, s.75)*

V druhé publikaci je také uvedeno, že matka je v domácnosti v lepší pozici, co se týče určování své totožnosti, matka může ve společenské roli čerpat i z mateřství, kdežto u otce pozice otce není dostatečně silná, aby na ní otec postavil svoji roli ve společnosti. (P2, s.49)

V kapitole o romských rodinách můžeme najít naprosto jiné rozdělení rolí v domácnosti, než o kterém se mluví ve zbývajících kapitolách: *„Pokud jsou dnes muži dlouhodobě nezaměstnaní, přestávají být zdrojem rodinných příjmů. Ženy se zabývají jednáním s úřady včetně jednání o dávkách. Jsou v řadě rodin „živitelkami“ kvůli tomu, že mají příjem z legální, případně nelegální práce. Ženy jsou tradičně zvyklé se starat o*

provoz rodiny od středního školního věku: nejstarší dcera je od tohoto věku pomocnicí, případně náhradou matky. Pozice žen je dnes na rozdíl od nedávné doby „emancipovanější“. Ke změně došlo během několika málo generací.“ (P2, s.165)

Ve třetí publikaci se hovoří nejvíce o povinnostech rodičů vzhledem k dítěti/dětem. Role nejsou příliš rozděleny, ale opět je matka považována za primárního pečovatele. Je zde například podkapitola nazvaná „*Typy matek, které mají sklon k zanedbávání dětí*“ kde se popisují matky, které se nechovají jako „správné matky“, žádná podobná podkapitola o otcích zde ale není. Zde uvádím úryvek z této podkapitoly: „*U depresivních matek někdy dochází k rapidnímu zhoršení péče o děti v krátkém časovém úseku. To může indikovat depresi jako příčinu náhlé změny chování. (...) Ženy v akutní depresi nejsou schopné starat se o děti a uspokojovat jejich základní životní potřeby ani s nimi komunikovat. To může u dětí vyvolávat pocity viny. Menší děti někdy na matčinu depresi reagují hyperaktivitou, starší mohou také upadnout do deprese.*“ (P3, s.147)

V kapitole o hodnocení vývojové úrovně se mluví o pravidelných preventivních prohlídkách a příčinách jejich absencí. Celkem jsou zde uvedeny čtyři důvody a první tři začínají slovy „*matka (rodiče/pečovatelé)*“, což ukazuje, že matka je považována autorem/autorkou za primární pečovatelku. (P3, s.136)

Dále je zde podkapitola, která se zabývá doporučením pro práci s matkami, ale opět zde není podkapitola, která se by se zabývala doporučením pro práci s otci. Na začátku kapitoly se uvádí, že tato doporučení jsou pro matky, které mají problémy s vedením domácnosti a výchovou dětí, což už automaticky o sobě znamená, že hlavně matky by měly mít, mají, na starost domácnost a výchovu dětí: „*Následující doporučení jsou adresována pracovníkům, kteří se zabývají rodinami, v nichž má matka obtíže s vedením domácnosti a s výchovou dětí. Pokud taková klientka špatně spolupracuje, je úkolem pracovníka následující:*

- *Zkusit se připojit k jejímu pohledu na problém*
- *Najít způsob, jak tento pohled rozšířit, a začít uvažovat o možných řešeních.*
- *Vždy, kdy je to možné, souhlasit s tím, jak klientka sama problém i jeho řešení vidí.“ (P3, s.27)*

Dále je na konci knihy připojena příloha, která popisuje orientační hodnocení vývojové úrovně předškolního dítěte, kde je uvedeno, že během prvního roku dítěte by měla sílit vazba na primární pečující osobu, obvykle matku. (P3, s.208)

Dále jsou zde také mnohem častěji popisovány kazuistiky či příklady praxe, ve kterých vystupují ženy-matky než muži-otcové jako je například tyto:

„Žena přichází do rodinné poradny s tím, že se neumí vyrovnat s odchodem manžela z rodiny. Před nedávnem manžel navázal vztah s kolegyní v práci a rozhodl se, že se k ní v nejbližší době odstěhuje.“ (P3, s.26)

„Děti vzdělanějších matek (v USA) častěji tráví volný čas aktivně, naopak děti z rodin s nízkým SES častěji sedí u televize.“ (P3, s.84)

„Nejvíce jsou chudobou ohrožené rodiny s jedním rodičem, což jsou zdaleka nejčastěji rodiny s matkou.“ (P3, s.84)

„U nás a v zahraničí dopadají ekonomické důsledky rozvodu více na ženy a děti.“ (P3, s.84)

„V čele rodin s jedním rodičem stojí u nás i v zahraničí v naprosté většině případů žena-matka. Tyto matky častěji pracují na plný úvazek, protože jejich příjem je hlavní a rozhodující pro zabezpečení rodiny.“ (P3, s.90)

Na DC 1.2 jsem získala data pomocí OT 2.

O roli otce se **v první publikaci** téměř nepíše. Je zmiňován pouze krátce a jen v souvislosti s podporou matky při její péči o děti. V knize bývá otec popisován jako sekundární rodič, který často chybí, protože rodinu opustil nebo je například ve vězení. O žádoucím chování obou rodičů dohromady a matce samostatně je zde hodně informací, ale o roli otce velmi málo.

Zde uvádím také několik příkladů:

„Otec je v zaměstnání velmi vytížen, výchovu dětí přenechal matce.“ (P1, s.128)

„Sešel se i s otcem (pracovník SPOD, pozn. pro vysvětlení) nejmladšího dítěte, ten s převzetím syna do vlastní péče nesouhlasil. Argumentoval silnou citovou vazbou chlapce na matku, i bratry“ (P1 s.119)

„Jejich otec, partner matky, byl ve výkonu trestu odnětí svobody“ (P1, s.97)

„Otec kontakt s dcerkou nechával více na matce“ (P1, s.60)

V druhé publikaci se už s otcem počítá daleko víc, většina textu je o povinnostech obou rodičů, nejsou tedy specifikované přesné role. Pokud bychom se měli ale zaměřit na matku a na otce jako samostatné osoby, o otci zde moc zmínek není, zatímco o matce ano. Otec je jistě brán jako velmi důležitý článek rodiny, ale většinou je na něj odkazováno slovem „rodič“ podle tohoto označení by tedy jeho povinnosti mohl převzít i „druhý“ rodič či jiná pečující osoba.

V určitých částech knihy je také prezentován jako „problémový“, například jako pachatel domácího násilí, jak je to vidět v následujícím úryvku: „Pachatel domácího násilí může být odsouzen k pobytu ve vězení, tím ale nepřestal být otcem svých dětí.“ (P2, s.22)

Dále byl také prezentován jako možný „spouštěč“ alkoholismu u mladistvých: „Pouze u vzdělání otců se ukázalo, že mladiství, kteří pijí často nadměrné dávky alkoholu, mají častěji otce se středoškolským vzděláním (...)“ (P2, s.77)

Dále zde bylo i několik zmínek o otci-vězni, a ne tolik vhodném kandidátovi na svěřeni dětí do péče: „Děti vězňů-mužů bývají zpravidla i nadále v péči matky. U odsouzených žen je problém s péčí o jejich děti po nástupu do vězení. Pokud manžel nebo partner není schopný se o dítě postarat, musí se hledat jiné řešení (...)“ (P2, s.116)

Další zmínka, která potvrzuje, že matka má větší moc v rámci péče o dítě, je napsaná v kapitole o náhradní výchově. (P2, s.151) Probírá se zde osvojení dítěte, ale nikde není ani slovo o otci, vše se týká pouze souhlasu matky.

Dále v kapitole o romských rodinách je muž vykreslen jako hlavní živitel a ochránce. (P2, s.165) V další kapitole je zmíněno, že pro otce je důležitější mít zaměstnání než pro ženu, protože když otec nemá zaměstnání, ztrácí tak část své

totožnosti a ve společnosti to může působit jako stigma, kdežto žena může svou totožnost najít v mateřství. (P2, s.49)

V třetí publikaci je situace ohledně role otce velmi podobná jako v druhé publikaci. Většina textu je o povinnostech obou rodičů, nejsou tedy specifikované přesné role a přímo o otci je toho zde velmi málo, pokud už jsou role specifikovány, jsou zde informace mnohem častěji o matce, o otci jen zřídka.

Otec je popisován jako ten, který by měl chodit do práce, například v podkapitole nazvané *Rizikové faktory v širším prostředí rodiny* je uvedeno, že nezaměstnanost rodičů, většinou otců, je častější v rodinách s nevhodným přístupem k dětem. (P3, s.149)

Dále je na otce také upozorňováno v rámci možného pohlavního zneužívání: „*K pohlavnímu zneužívání dětí dochází nejčastěji ze strany mužských příbuzných dítěte, jako je otec, strýc, děd či nevlastní otec.*“ (P3, s.147)

V podkapitole *teorie subkultury zprostředkované rodinou* je napsáno, že v různých sociálně vyloučených lokalitách lidé žijí s vlastními pravidly, odlišují se od majoritní společnosti a muž a žena tam mají jiné role. „*Mužská role v této subkultuře stojí blízko pojetí siláka, jenž se nebojí konfrontace s jakoukoliv autoritou a vždy ji dokáže přelstít nebo jinak přemoci. V mužském postoji k ženám se udržují patriarchální tradice.*“ (P3, s.41)

V kapitole *Rodičovství v kontextu vývoje společnosti* se ale také píše o „otcovské“ dovolené a o tom, že by se měl překonat stereotyp matky jako primární pečovatelky o děti. (P3, s.48)

Shrnutí prvního dílčího cíle:

V rámci prvního dílčího cíle se všechny tři publikace shodují na tom, že matka je hlavní pečující osobou a že její hlavní role je se řádně starat o dítě. Dále se shodují na tom, že otec je „sekundární rodič“. Publikace se rozcházejí v tom, jaké jsou další povinnosti matky a jak moc se o roli primární pečovatelky dělí s ostatními členy rodiny, pokud v rodině jsou.

V první publikaci je matčina role jako primární pečovatelky uvedena jako naprosto prioritní a nejsou zde zmíněny žádné další povinnosti, je zde například zmíněn chod domácnosti, ale pouze v rámci péče o dítě. Otec je zmíněn jako podpora matky, ale je uvedeno, že je často nepřítomný, protože je například ve vězení nebo rodinu opustil.

V druhé publikaci je matka opět uvedena jako primární pečovatelka, má na starost například zdraví a správnou výživu dítěte. Často je zde ale zmíněná i druhá pečující osoba, není zde vždy přímo zmíněno, že je to biologický otec dítěte, ale ve většině případů se zde počítá i s druhou pečující osobou. Role otce není příliš specifikována, je zde pouze upozorněno na to, že otec může být „problémový“ (vězení, alkoholik). Dále je zde uvedeno, že role v domácnosti jsou také částečně determinovány již biologicky a pro některé činnosti se více hodí muž a pro některé žena. Dále je zde také uvedeno, že většinu povinností má v domácnosti v současné době na starosti žena, a to je z pohledu genderové rovnosti jeden z největších problémů. Dále je zde také uvedeno, že v romských rodinách rozdělení rolí funguje úplně jinak, role jsou zde jasně rozděleny.

Třetí publikace má na role matky a otce v rodině podobný pohled jako předchozí publikace. Matka je opět uvedena jako primární pečovatelka, ale často v rodině také figuruje druhá pečující osoba, může to být biologický otec, pokud je v rodině přítomný, ale opět je zde varování před možným patologickým chováním otce (například zneužívání dítěte). Dále je zde také zmíněno, že v romských rodinách jsou role matky a otce více rozdělené.

Co se týče vztahu ke zjištěné k teorii, publikace se shodují se zjištěnou teorií například v tom, že nejlepší je, pokud má dítě dva rodiče, není potřeba specifikovat, jestli jsou to biologičtí rodiče či ne, stačí ten fakt, že dítě vyrůstá se dvěma rodiči. V čem se ale publikace nejvíce rozcházejí se zjištěnou teorií, je role matky jako primární pečovatelky. Zjištěná teorie pracuje s matkou i s otcem v rámci péče o děti a chodu domácnosti na stejné úrovni, v první publikaci je ale matka naprosto upřednostňována a v druhé i třetí publikaci sice tolik upřednostňována není, ale stejně je uváděna jako primární pečovatelka. Publikace také naprosto ignorují status otce, v publikacích se buď mluví o matce či o obou rodičích, ale zřídka se mluví jen o otci, přitom otec má na péči o dítě stejné právo jako matka.

7.2 DC 2

Jako druhý dílčí cíl jsem si zvolila zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace podporují „tzv. mýtus mateřského instinktu“ a potřebu dítěte mít (biologickou) matku u sebe. Dílčí cíl jsem si opět rozdělila na dvě části a podle toho jsem si pokládala i otázky:

Dílčí cíl 2.1 Mýtus mateřského instinktu

Dílčí cíl 2.2 Potřeba dítěte mít (biologickou) matku u sebe

Na DC 2.1 jsem získala data pomocí OT 1.

V první publikaci se hodně píše o potřebě dítěte matky jako primárního pečovatele, ale nikde není zmíněno nic o tzv. mateřském instinktu. Jedinou zmínku ohledně tohoto tématu jsem našla v kapitole o prevenci nařízení ústavní výchovy: „*Díky týmové podpoře tak nemusí být dítě odděleno od matky v této senzitivní době po porodu*“ (P1, s.104)

„*Matka s novorozencem zůstane v porodnici po porodu jeden týden na tzv. zácvikovém pobytu*“ (P1, s.106)

V druhé publikaci se také autorky a autoři příliš nezmiňují o tzv. mateřském instinktu, spíše se zmiňují o povinnostech obou rodičů v různých situacích, ale nějaké zmínky tu přece jen jsou. V kapitole o výchově kojenců a batolat se píše o tom, že v rámci poporodní péče je potřeba dbát na rozvoj jisté vazby matky/rodiče k dítěti, což mírně naznačuje, že by matka měla mít po porodu k dítěti bližší vazby než otec. Dále je zde také použita věta: „*U nezralých matek může docházet k složitějšímu nastartování instinktivního rodičovského chování.*“ (P2, s.87). Poté se zde píše už převážně o obou rodičích, ale začátek zní takto.

Dále je v kapitole *Zdraví a výživa* kladen důraz na zdravotní stav matky před narozením dítěte (matka by měla přestat s kouřením, pitím alkoholu a dalšími škodlivými zvyky). Text postupně přechází do období po porodu a upozorňuje na to, že pro dítě je v prvních letech života důležitá adekvátní výživa v kontextu celkové péče o

jeho vývoj, podmínky bydlení a pediatrické sledování, což potom trochu vyvolává dojem, že všechny tyto povinnosti po porodu jsou primárně povinností matky.

V třetí publikaci se hovoří o tom, že rodičovské chování obecně má instinktivní, vrozenou bázi: „*Instinktivní rodičovské chování modifikuje svými vlivy kultura, ne však masivně. Rodičovského chování jsou schopny děti zhruba od devíti let. Projevem instinktivního rodičovského chování je například zvláštní řeč dospělého na kojence.*“ (P3, s.46)

V kapitole *Teorie uspokojení vrozených potřeb* je hodně popisováno „přimknutí“ – specifická emocionální vazba lidského mláděte na blízkou, pečující osobu. Nejdříve je popisováno obecně vzhledem k pečující osobě, ale poté je adresováno přímo matce. Autorka/autor zde také uvádí seznam reakcí dítěte na krátkodobé opuštění matkou a na základě toho typy emočních vazeb u dětí podle M. Ainsworthové. (P3, s.31)

Poté se také zaměřili na zkoumání Bowlbyho a Ainsworthové v oblasti deprivace, kteří uvedli tři základní deprivací situace:

„1) malé dítě žije v instituci, kde se mu nedostává mateřské péče a má nedostatečnou příležitost být v dostatečně intenzivním kontaktu s primární pečující osobou;

2) dítě žije s matkou nebo náhradní matkou, ale nedostává se mu uspokojivé péče a nemá příležitost být s pečující osobou v přiměřeném kontaktu;

3) deprivace vzniká kvůli tomu, že dítě má určité dispozice, které znesnadňují kontakt s matkou či pečující osobou, deprivace vzniká navzdory skutečnosti, že matka či pečující osoba je kontaktu schopná a je mu otevřená.“ (P3, s.32)

Dále se v kapitole mluví o specifických předpokladech matek pro výchovu dětí. Dále text pokračuje popisováním vazby mezi dítětem a pečující osobou, není zde ale uvedeno, zda je myšlena matka či kterýkoliv člen. (P3, s.34)

Na DC 2.2 jsem získala data pomocí OT 2.

V první zkoumané publikaci se hodně píše o potřebě dítěte mít matku, ale nikde není zmíněno to, že to musí být přímo jeho biologická matka.

V druhé publikaci se také příliš nepíše o potřebě dítěte mít biologickou matku, je zde několik zmínek o tom, že dítě potřebuje matku, ale nikde není nic o biologické matce.

Ve třetí publikaci se potřebě biologické matky věnují nejvíce ze všech tří publikací. V kapitole *Hodnocení rizika pro rodiny* je uvedeno, že studie o hospitalismu u dětí, které byly po narození bez kontaktu s matkou v nemocnici svědčí o dlouhodobých, někdy celoživotních následcích nedostatku fyzického kontaktu a emocionální interakce v dětství, ale není zde explicitně uvedeno, zda to musí být biologická matka. (P3, s.144)

V podkapitole *Nesoulad v partnerství* je také uvedeno, že matčina intenzivní péče po narození je nezbytná: *„Lidské mládě nepochybně vyžaduje v prvních letech života matčinu intenzivní péči a matka – aby jí byla schopná – potřebuje podporu jiných lidí. Výhradní a dlouhodobý vztah s otcem dítěte k tomu není nutný, ale pokud ho matka s otcem mají, je to pro dítě i pro dospělé výhodné. (...) V moderním sociálním státě matka může vychovávat děti bez podpory otce i širší rodiny – jistí ji stát.“* (P3, s.70)

Dále v podkapitole o rodičovství a rodičovském chování bylo zmíněno, že biologická příbuznost mezi dítětem a pečujícím rodičem je výhodou, protože dává naději na dostatečnou angažovanost obou stran ve vzájemném vztahu a současně představuje „protektivní faktor“, který chrání dítě před ohrožujícím chováním dospělého. (P3, s.46)

Shrnutí druhého dílčího cíle:

V první publikaci se o „mýtu mateřského instinktu“ či potřebě biologické matky vůbec nepíše. Je zde uvedeno hodně informací o matce, ale nikde nezaznívá nic o těchto dvou tématech, nejsou tedy podporovány, ale ani zamítány. V druhé publikaci je situace obdobná, je zde pár zmínek o instinktivním chování matky po porodu, ale žádné jasné stanovisko ohledně těchto témat zde také není uvedeno.

Jedině ve třetí publikaci se autor a autorka lehce věnovali oběma tématům. Autor a autorka se spíše vyjadřovali k rodičovskému instinktivnímu chování, ale o „mýtu mateřského instinktu“ se také několikrát zmínili, například když mluvili o emočních vazbách dítěte na matku. Dále zde uvedli, že pokud je dítě po porodu odloučeno od matky, je možnost, že dítě bude trpět doživotními následky, ale není zde explicitně uvedeno, zda

to musí být biologická matka, tudíž zde není úplně jasné stanovisko k legitimitě potřeby dítěte biologické matky.

Co se týče vztahu ke zjištěné k teorii, první dvě publikace se shodují se zjištěnou teorií v tom ohledu, že nepřikládají „mýtu mateřského instinktu“ a potřebě dítěte mít biologickou matku přílišnou váhu. Je pravda, že není možné s jistotou prohlásit, že se naprosto ztotožňují, protože v prvních dvou publikacích bylo toto téma ignorováno, ale je možné prohlásit, že tomuto tématu nepřikládají velkou důležitost, jinak by se k němu vyjádřili.

Co se týče třetí publikace, tam je situace obdobná, protože opět nepadlo nějaké jasné stanovisko, ale je jasné, že v tomto případě autor a autorka potřebě dítěte mít biologickou matku a mýtu mateřského instinktu jistou váhu přikládají.

7.3 DC 3

Jako třetí dílčí cíl jsem si zvolila zjistit, jak se v popisech rodiny ve výše zmíněných knižních publikacích promítá model heteronormativity. Dílčí cíl jsem si také rozdělila na dvě části a podle toho jsem si pokládala i otázky:

Dílčí cíl 3.1 Rodinné modely

Dílčí cíl 3.2 Heteronormativita

Na DC 3.1 jsem získala data pomocí OT 1.

První publikace je rozdělena na 10 kapitol, každá kapitola začíná teorií a dále je teorie prokládána příklady z praxe. Zajímavé je, že většina příkladů je o matkách samoživitelkách, nikoliv o rodině, tudíž celá atmosféra knihy vyvolává dojem, že péče o děti je opravdu hlavně matčina starost. Zde ukazují pár příkladů:

„Matku s měsíční dcerkou do programu CSR (...)“ (P1, s.110)

„Cílem služby byla podpora matky v péči o dítě“ (P1, s.109)

„Matka s dvouměsíčním dítětem (...)“ (P1, s.54)

„V době přípravy hodnocení byl již v rodině přítomen i otec, jenž byl podmíněně propuštěn v polovině výkonu trestu“ (P1, s.59)

„Na tomto setkání byla vymezena pravidla pro bezpečný kontakt otce s dítětem“ (P1, s.109)

„Nutnost oddělit otce od zbytku rodiny má rovněž celou řadu úskalí“ (P1, s.19)

V druhé publikaci se o rodinných modelech píše už podstatně více. Je zde uvedeno několik definic rodin a co je pro rodinu určující. Zde je několik příkladů:

„Rodina je společenská instituce: Rodina je univerzální fenomén všech lidských společností. Struktura a fungování rodiny přímo souvisí s tím, jak je strukturována a jak funguje společnost. Pro současnou postmoderní společnost – podporující individualismus a orientaci na pracovní úspěch – je typická rodina malá a proměnlivá. Péče o rodinu a zaměstnání se stávají konkurenčními životními sférami jak pro ženy, tak pro muže. (P2, s.17)

„Rodinu je v současnosti možné definovat jako společenství lidí, kteří se jako rodina cítí.“ (P2, s.17)

„Funkční rodina je řízena dospělými členy: Rodina má mít jasně rozdělené odpovědnosti. Vedoucími činiteli v rodině mají být dospělí; děti se mají podílet na chodu rodiny podle uvážení dospělých a nemají být zatěžovány odpovědnostmi, které jsou nad jejich možnosti.“ (P2, s.17)

V poslední kapitole, která je o romských rodinách, je napsáno, že u Romů doznívá tradice patriarchální rodiny a rodina je v jejich komunitě vnímána jinak. *„Jako rodina je u Romů vnímán široký okruh příbuzných, v němž je solidarita samozřejmá. Žít mimo rodinu je stále skoro nepředstavitelné. Nukleární rodiny, které se domohly lepšího postavení, s tím mají problém, protože žádosti o podporu ze širší rodiny je stahují do postavení ostatních.“ (P2, s.165)*

Dále jsou zde také jako rodinný model označovány matky, které vychovávají děti samy, ale o otcích s dětmi tu zmínka není. Zde ukazují úryvek: „*Rodiny s nízkými příjmy (včetně matek, které samy vychovávají děti) mají tendenci...*“ (P2, s.59)

V třetí publikaci jsou rodinné modely kategoricky rozděleny na rodinu, kde se vyskytuje jeden rodič a kde se vyskytují dva rodiče, je zde ovšem také napsáno, že v současnosti existuje souběžně mnoho dalších modelů rodin zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenstva, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi či mezi samotnými dětmi. (P3, s.13)

Dále uvádí rozdělení typu rodin podle Dunovského: úplná, neúplná, doplněná nevlastním rodičem, „družská“ a náhradní.

Na DC 3.2 jsem získala data pomocí OT 2.

V první publikaci se model heteronormativity objevuje v celé knize, s rodinou, kde by byli dva otcové či dvě matky se v této knize nepočítá. Může to být způsobeno tím, že v ČR nemají stejnopohlavní páry možnost adoptovat děti, a proto s těmito páry autorky nepočítají. V rámci rodiny dále autorky také rozlišují „matčiny“ a „otcovy“ povinnosti, jak jsem již ukázala v předchozích dílčích cílech, což také souvisí s modelem heteronormativity.

V druhé publikaci je už autory připuštěno, že rodina se nemusí skládat pouze ze ženy a muže, ale také muže a muže či ženy a ženy. Hned na začátku je zmíněno, že rodina je společenství lidí, kteří se cítí jako rodina, tudíž to můžou být i například homosexuální páry. Celý zbytek knihy je ale věnován pouze heterosexuálním párům s dětmi a jejich problémům. Není to sice explicitně uvedeno, ale je to z textu patrné, protože se zde používají termíny matka a otec a nikde se neobjevuje například „otcové dítěte“ či „matky dítěte“. Je ovšem možné, že to tak nakonec není, jelikož je v celé knize používáno generické maskulinum, čtenář neví, zda slovo „partner“ odkazuje opravdu na muže-partnera, a nebo to může také odkazovat na ženu-partnerku. V poslední kapitole autoři píšou o postavení mužů a žen v rodině a nenechávají prostor pro jiné formy rodiny, například homosexuální páry, které byly uvedeny na začátku publikace.

V třetí publikaci je autory připuštěno, že podoba rodiny má několik různých forem, tudíž zde je heteronormativita zpochybňována. Na začátku publikace se tedy v modelech rodiny heteronormativita vůbec nepromítá: „*V současnosti by bylo v našem typu společnosti přiměřenější než o rodině mluvit o rodinném soužití lidí. Jádrem tohoto soužití, pokud spolu dospělí žijí, je citová vazba mezi nimi. Dospělí partneři mohou být opačného i stejného pohlaví. Tato stále bedlivě sledovaná a prověřovaná vazba – v níž má významnou úlohu sexualita antikoncepčními technikami osvobozená od své reprodukční funkce – je sice podporována ustálenými způsoby komunikace a ritualizovanými událostmi, nicméně nedokáže odolat negativní emocionální bilanci jednoho z partnerů. Sňatek, a to ani církevní sňatek, nepředstavuje dostatečnou garanci trvalosti soužití.*“ (P3, s.13)

Dále autor/autorka také upozorňuje na to, že v rámci české demografie je jako rodinná domácnost brána pouze domácnost, kde žijí partneři opačného pohlaví, ale přitom to mohou být i partneři stejného pohlaví a uvádí, že v každém případě, kdy v knize použijí slovo rodina, myslí kterákoliv rodina a ne jen „heterosexuální“ rodina.

Shrnutí třetího dílčího cíle:

V první publikaci autorky vůbec nereflektují možnost působení heteronormativity na dnešní modely rodin nebo reflektují, ale nepřikládají tomu důležitost, celá kniha je totiž o rodinách, kde je matka a otec, či jen matka, žádná jiná možnost zde není.

V druhé publikaci už autoři reflektují možnost působení heteronormativity na modely rodin, protože na začátku je uvedeno, že rodina se nemusí skládat pouze z heterosexuálních párů, ale i homosexuálních. Poté se tomuto tématu ale již nevěnují, takže zbytek knihy je v heteronormativním duchu. Možná autoři reflektovali působení heteronormativity i dále v publikaci, ale je to skryto pod užíváním právě generického maskulina.

V třetí publikaci byla heteronormativita reflektována nejvíce. Na začátku bylo taktéž uvedeno, že složení rodiny může být velice variabilní a byly zmíněni stejnopohlavní rodiče. Dále v publikaci byla většina textu o rodinách složených z heterosexuálních párů, ale v určitých částech byli opět zmíněni stejnopohlavní rodiče.

Neměli stejně prostoru jako „tradiční“ rodiny, ale měli určitě nejvíce prostoru ze všech tří publikací.

Pokud tento dílčí cíl srovnáme se zjištěnou k teorií, publikace se shodují například v tom, zjistíme, že společnost je opravdu z části heteronormativní, protože ve všech třech publikacích měli heterosexuální páry a rodiče nejvíce prostoru, tudíž to souhlasí s vývojem homosexuální a heterosexuální orientace, který byl popsán ve třetí kapitole teoretické části.

7.4 DC 4

Jako čtvrtý dílčí cíl jsem si zvolila zjistit, jak se ve výše zmíněných knižních publikacích podporuje heteronormativita skrze udržování „feminity“ a „maskulinity“ jako „reálných“ a „objektivních“ faktů. Dílčí cíl jsem si rozdělila na dvě části a podle toho jsem si pokládala i otázky:

Dílčí cíl 4.1 „feminita“ jako objektivně reálný fakt

Dílčí cíl 4.2 „maskulinita“ jako objektivně reálný fakt

Na DC 4.1 jsem získala data pomocí OT 1.

V první knize se o feminitě, jako reálném objektu, autorky příliš nezmiňují, ale pokud ano, je to v tom smyslu, že feminita představuje mateřství a záležitosti s ním spojené. Zde uvádím jeden výrok, který se vztahuje k tomu, jak správně mluvit s rodiči: „*Nepoužívat přídavná jména a příslovce – špatný přístup, hrozná matka, chudák dítě, vše je špatné atp.*“ (P1, s.77) V této větě je uveden pouze termín „hrozná matka“ nikoliv ale „hrozný otec“. Podle tohoto výroku by se tedy mohlo usuzovat, že péče o dítě připadá spíše na matku a autorky považují feminitu za reálný objekt.

Dále zde ale autorky upozorňují na to, že v české společnosti je pro ženy také často těžké nebýt primární pečovatelkou, i když třeba nechtějí, protože v české společnosti je ve většině případech matka automaticky považována právě za primární

pečovatelku. Autorky dále upozorňují na to, že některá zařízení pomáhající dětem, přijímají jen matky s dětmi, nikoliv otce: „*V současné době v ČR bohužel neexistuje zařízení, které by poskytovalo tyto služby matce a dítěti a umožnilo i pobyt otce*“ (P1, s.106)

V druhé publikaci není na feminitu jako na reálný objekt kladen takový důraz, ale také se tam o ní autoři a autorky zmiňují. Uvádím příklad z kapitoly o romských rodinách, kde autoři a autorky mluví o intervenci v oblasti výchovy a vzdělávání dětí. Jako jednu z možností intervence doporučují návštěvy *Klubů pro matky doplněné školkou*, jejíž samostatný název již ukazuje, že je to centrum především pro matky, nikoliv pro oba rodiče, což už samo o sobě spojuje mateřství s feminitou. (P2, s.170) V kapitole *Výchova dětí* byla také v rámci intervence zmíněna mateřská centra, která naznačují to samé. (P2, s.85)

Dále jsou také v kapitole o bydlení zmíněné „azylové domy pro matky s dětmi“, které v ČR zřizují církve, nestátní subjekty a v některých případech i městské úřady, ale ani tyto instituce nejsou primárně pro otce, jak už vyplývá z názvu. Otec je tu brán pouze jako návštěvník a nesmí tu přespávat.

Ženy mohou být považovány za hlavní pečovatelky, a tudíž feminita může být spojována s mateřstvím, protože například pokud je žena ve vězení, existuje program, který se snaží zajistit asistované návštěvy dětí u matek, ale u otců se o ničem takovém v publikaci nepíše: „*Program zahrnuje asistované návštěvy dětí u matek, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody, a osobní i písemné poradenství určené těmto matkám*“ (P2, s.119)

V třetí publikaci je na feminitu a maskulinitu v rámci porovnávání jednotlivých národnostních skupin pohlíženo jako na objektivně reálný fakt. Autor/autorka v kapitole o rodinné kultuře a rodinných hodnotách popisuje dotazníkový průzkum upřednostňovaných hodnot v rámci národnostní skupiny provedený G. Hofstedem. Jednou z kategorií, kde se porovnávaly dvě charakteristiky, je právě maskulinita/feminita. Tyto dva pojmy jsou zde vysvětleny jako zdůraznění průbojnosti, respektive přizpůsobivosti, což znamená, čím více je člověk feminní, tím je méně průbojný a více přizpůsobivý. (P3, s.99)

V podkapitole *Posuzování romských rodin* je možné vidět mnoho znaků, které ukazují, že feminita je brána jako objektivně reálný objekt, například od žen v romských rodinách je očekáváno, že se budou věnovat dětem a provozu domácnosti a také se budou více soustředit na výchovu dívek, zatímco muži na výchovu chlapců. (P3, s.107)

Dále také, stejně jako v předchozích publikacích, je zde feminita hodně spojována s mateřstvím. Velká část textu, která je o ženách, je o ženách jako o matkách. Dále jsou zde také zmiňovány organizace jako například azyl pro matky s dětmi na prvním místě a až poté azyl pro rodiny, což upevňuje obecné přesvědčení, že role ženy, pokud má děti, je hlavně matka. (P3, s.63)

Na DC 4.2 jsem získala data pomocí OT 2.

V první publikaci je často používáno generické maskulinum, o kterém se tvrdí, že zastupuje stejnou měrou mužský a ženský rod (Valdrová, 2005). Existuje ale část odborné společnosti, která s tím nesouhlasí a myslí si, že to zvýhodňuje mužský rod, jelikož prakticky je opravdu používán jen mužský rod. Zde uvádím pár příkladů, které potvrzují maskulinitu jako reálný objekt tím, že používají podstatná jména pouze v mužském rodě:

„Členové rodin, které jsou zařazovány do programu sanace rodiny, mají často po generace zkušenosti se sociálními pracovníky“ (P1, s.65)

„Kvalita vztahu mezi pomáhajícími pracovníky“ (P1, s.63)

„Při koupání dcery matka potřebovala podporu pracovníka CSR při komunikaci s dítětem“ (P1, s.59)

„Profesionál, který rodině/matce podporu nabízí“ (P1, s.54)

„Pracovník CSR byl s rodinou v intenzivním kontaktu“ (P1, s.59)

V druhé publikaci je možné také narazit na generické maskulinum, je použito v celé knize a může být trochu zavádějící, protože nezkušený čtenář si může na všech pozicích, které jsou v knize zmíněny v mužském rodě, představit mužského zástupce. Může to vyvolávat dojem, že ženy jsou v tomto textu diskriminovány či se s nimi na

různých funkcích nepočítá. Nejzajímavější je to v rámci používání slov manžel/manželka a partner/partnerka, v textu se totiž slovo manželka či partnerka nepoužívá. Proto, i když je třeba řeč o ženě, bývá označována jako manžel, tudíž to potom může vyvolávat dojem, že v rodině jsou dva manželé, ale to je v současné době v rámci našeho právního řádu nemožné.

Zde uvádím pár příkladů:

„Jakmile je zřetelné, že jeden z manželů má rozvodový úmysl, začnou se profilovat rozvodové role.“ (P2, s.157)

„Oba partneři vyhledávají zdroje podpory obvykle mezi nejbližšími příbuznými a přáteli.“ (P2, s.158)

„Během něj mohou být partneři konfrontováni s překvapivými „obviněními“ druhé strany. Proto je vhodné, aby všichni zúčastnění podporovali rozvádějící se manžele v mimosoudních dohodách.“ (P2, s.158)

V třetí publikaci je deklarováno, že v dříve zmíněné studii o upřednostňovaných hodnotách v rámci národnostní skupiny provedené G. Hofstedem bylo uvedeno, že česká populace vyšla z této studie s nízkou hodnotou maskulinizace. (P3, s.99)

V podkapitole *Posuzování romských rodin* je možné vidět mnoho znaků, které ukazují, že maskulinita je brána jako objektivně reálný objekt: *„Tradiční romská rodina je velká a má patriarchální ráz. Od muže se očekává, že rodinu zajistí ekonomicky. Muži se výrazně více angažují při výchově chlapců.“ (P3, s.107)*

Dále je zde také možné narazit na generické maskulinum jako v předchozích dvou publikacích, a tato skutečnost opět lehce ztěžuje správné pochopení daného textu z důvodu, že jsou všechna podstatná jména v maskulinu.

Shrnutí čtvrtého dílčího cíle:

V prvních dvou publikacích se explicitně o feminitě jako reálně-objektivním faktu nepíše, ale z textu je patrné, že například často zmiňovaná péče o dítě je v publikaci považována za jasně ženskou doménu. Toto tvrzení je také potvrzeno tím,

že jsou v publikacích uvedené organizace, které sice pomáhají s péčí o dítě, ale některé z nich jsou jen pro matku a dítě, nikoliv pro otce (azylové domy pro matky s dětmi, kluby pro matky s dětmi). Co se týče maskulinity jako reálně-objektivního faktu, opět zde není nic explicitně vyjádřeno, ale muž-otec je zde několikrát v obou publikacích popisován jako „problémový“ (vězení, alkohol, sex. zneužívání). Je ale velmi těžké analyzovat, zda autoři pracují s maskulinitou jako reálně-objektivním pojmem v těchto dvou publikacích, protože role otce je zde ignorována – jsou zde popisovány role rodičů dohromady či matky zvlášť, ale otce nikoliv. V obou publikacích je ale používáno generické maskulinum, což spíše napovídá, že maskulinita je brána jako reálně-objektivní fakt, ale jelikož je tento způsob odkazování v literatuře přijímán jako kompromis mezi ženským a mužským rodem, tak není způsob, jak zjistit, ke které možnosti se autoři a autorky přiklánějí.

Ve třetí publikaci je ale jasné, že je s feminitou i maskulinitou pracováno jako s objektivně-reálným pojmem, přinejmenším tedy v jedné kapitole. V kapitole o posuzování národnostních skupin je uveden seznam, podle kterého se národnostní skupiny mohou posuzovat, a jedna kategorie se týká feminity a maskulinity v dané národnostní skupině. Jinak zde nacházíme stejné znaky ohledně feminity a maskulinity jako v předchozích publikacích, ale minimálně v této kapitole se s maskulinitou a feminitou pracuje jako s objektivně-reálným pojmem.

Co se týče vztahování ke zjištěné teorii, s první a druhou publikací se zjištěná teorie shoduje, protože v těchto publikacích nikde není jasně vyjádřeno, že by s feminitou a maskulinitou bylo pracováno jako s reálně-objektivními fakty. Jsou tam pouze náznaky, že s nimi je takto pracováno. U třetí publikace je situace odlišná, protože zde to bylo explicitně vyjádřeno, takže v tomto se třetí publikace liší od zbývajících dvou publikací a od zjištěné teorie.

7.5 DC 5

Jako pátý dílčí cíl jsem si zvolila zjistit, jak se ve výše zmíněných knižních publikacích podporuje heteronormativita skrze vymezení ženské role ve společnosti skrze muže a skrze vztahy k mužům. Dílčí cíl jsem si rozdělila na dvě části a podle toho jsem si pokládala i otázky:

Dílčí cíl 1.1 Definování ženské role ve společnosti skrze muže

Dílčí cíl 1.2 Definování ženské role ve společnosti skrze vztahy k mužům

Na DC 5.1 jsem získala data pomocí OT 1.

V první publikaci se autorky příliš nezmiňují o mužích, popisují je převážně jen jako osoby podporující ženy pečující o jejich děti. Pokud se tedy zaměříme na to, jak jsou zde ženy popisovány skrze muže, jsou zde charakterizovány jako osoby starající se o děti svých partnerů/manželů. Zde uvádím příklad: „*Pokud v rodině figuruje otec dítěte, je velmi důležité zapojit ho do procesu. Otec představuje v době po porodu významnou podporu pro matku. Jeho role je důležitá proto, aby matka mohla dobře zvládat primárního pečovatele o dítě, kterým obvykle bývá*“ (P1, s.108, 109)

V druhé publikaci byli muži zmiňováni často, tudíž to bylo i lepší pro analýzu daného textu v rámci tohoto dílčího cíle. Žena zde byla ve většině textu posuzována jako samostatná jednotka a nebyla na nikom závislá, ale v některých částech byla matka také popisována jako primární pečovatelka a „chudinka“, která se musí starat o děti i za svého partnera, který je opustil. Například v kapitole „Komunikace a vztahy“ autoři ukazují příklad, kde figuruje rozvedená depresivní matka, která potřebuje nabrat novou sílu na výchovu tří malých dětí, protože její bývalý manžel nachází životní uspokojení pouze ve vztahu se svojí milenkou. (P2, s.66).

Ve třetí publikaci se autor a autorka příliš nezmiňují přímo o mužích, většina textu je o pečujících osobách a není specifikováno o kom přesně, a pokud je to specifikováno, bývá to o ženách-matkách jako o samostatných jednotkách. Žena-matka

je popisována skrze muže pouze v tom ohledu, že od něj přijímá pomoc s péčí o dítě, pokud je otec k dispozici.

Na DC 5.2 jsem získala data pomocí OT 2.

Pokud se zaměříme na charakterizování žen skrz vztahy s muži, výstup by byl podobný jak v předchozí části dílčího cíle, co se týče **první publikace**. Ženy jsou ve vztahu považovány za hlavní pečovatelky o společné děti a otec bývá vnímán pouze jako jejich podpora. V knize byl mimo jiné ukázán příklad, kdy v případě rozchodu mezi partnery byly všechny děti svěřeny do péče matce, což podporuje obecné přesvědčení, že u matky bude dětem lépe: „*Všechny děti byly v péči matky, která se po rozchodu s partnerem (...)*“ (P1, s.119)

V druhé publikaci ženy byly ženy charakterizovány skrze vztahy k mužům hlavně ve dvou kapitolách; v kapitole o domácím násilí a v kapitole o rozvodu. V obou těchto kapitolách byly ženy portrétovány v rámci vztahů k mužům do rolí obětí. Více to je znatelné v kapitole o domácím násilí, už na začátku bylo totiž uvedeno, že text bude pojednávat jen o násilí mužů na ženách, protože opačné situace, kde žena je agresor, se ve společnosti vyskytují minimálně. Jedna z prvních vět v této kapitole zní takto: „*V naprosté většině jsou pachatelé domácího násilí muži/otcové (z toho vycházíme při formulacích doporučení v dalším textu); jen výjimečně se objevují případy, v nichž figurují jako agresori ženy/matky.*“ (P2, s.110)

Po tomto úvodu autoři vysvětlují, jak se pozná oběť, která je doma týraná svým partnerem a dále rozvádějí tuto problematiku. Je zde například popisováno, jak je možné pomoci ženě, které se od agresora rozhodla odejít: „*Komplexní model psychosociální pomoci může spočívat v tom, že je ženě-oběti jedním týmem nabízena návazná pomoc a podpora ve všech oblastech, ve kterých to oběť potřebuje – tedy v oblasti sociální, právní i psychologické, a to nejen v době kdy se oběť od agresora odpoutává.*“ (P2, s.112)

Ženy jsou zde dále vyobrazované jako hrdinky, které děti musí zachránit z nežádoucí situace: „*Častým motivem k opuštění násilného vztahu bývá u žen obava o zdraví a život jejich dětí. Pro případ, že se domácí situace vyhrotila natolik, že se žena sama nebo s dětmi rozhodne opustit domácnost, případně se rozhodne zavolat policii, měla by mít formou krizového plánu připravené další kroky. Takový krizový plán může pomáhající pracovník s obětí násilí vytvořit předem. Pro pozdější projednávání agresorova chování*

mohou mít význam lékařské zprávy o ošetření oběti, o jejich důležitosti by měla být oběť také předem informována.“ (P2, s.111). Dále je zde popisováno, jak by sociální pracovníce/pracovníci měli pracovat s dětmi ohroženými domácím násilím. Je zde doporučováno, že nejdříve by měl být úplně zakázán kontakt s otcem a nejdříve po 3 měsících se může začít pracovat na obnově vztahu s otcem, pokud to není pro dítě příliš rizikové (P2, s.112).

V rámci rozvodu jsou ženy také brány jako více ohrožené osoby z dvojice manželka/manžel: „V období probíhajícího soudního řízení se rozvíjejí intenzivní emoční reakce na rozvodovou situaci. (...) Je-li to muž, hrozí u něj více než předtím také agresivní chování vůči ženě, kterou již nemá potřebu ochraňovat.“ (P2, s.157)

Ve třetí publikaci ženy byly ženy charakterizovány skrze vztahy k mužům převážně v podkapitole *Nesoulad v partnerství* v části o domácím násilí. Je zde popisováno, k jakým stavům partnera může vést nepřijatelné chování druhého partnera a je zde zmíněna „komplementární role“, která je typická u týraných žen: *„Nechávají si od partnera líbit stále větší míru agresivity v domnění, že ho tak zklidní. Ve skutečnosti mu dávají větší prostor pro nebrzděné projevy jeho zlosti. Vztah, v němž se dostanou do intenzivní interakce temné stránky osobnosti partnerů, lze bez nadsázky popsat jako „tanec démonů“.* (P3, s.70)

Shrnutí pátého dílčího cíle:

Tuto analýzu bylo velmi těžké provést, protože v publikacích se o mužích příliš nepíše, ale samozřejmě nějaká data se zde také nasbírala. V rámci první části dílčího cíle byly závěry ve všech třech publikacích podobné. Žena je zde vnímána pouze jako matka a muž je zde vnímán pouze jako otec či partner, tudíž žena-matka je zde vnímána skrze muže-otce jako osoba, která se primárně stará o jeho (partnerovy) a její děti, protože muž-otec někdy nemůže nebo nechce být přítomen.

Co se týče druhé části tohoto dílčího cíle, tak zde jsou poznatky v každé publikaci jiné, ale nakonec se ve většině také shodují. Ve všech publikacích bývá žena-matka charakterizována skrze vztahy s muži jako ta, která se stará o děti, pokud dojde mezi partnery k rozchodu, více to zde není rozebíráno. V druhé publikaci bývá žena-matka

ještě navíc charakterizována jako „oběť“ mužského násilí a následně jako „hrdinka“, která musí zachránit sebe a děti od násilného partnera. Co se týče třetí publikace, tam je situace obdobná. Žena-matka je zde skrze vztahy s muži vnímána jako oběť domácího násilí.

Co se týče vztahu ke zjištěné k teorii, je možné vidět, že v tomto se tyto dva zdroje informací vůbec neshodly. Zjištěná teorie vidí ženu jako více než jen matku. Pro společnost rovnice „žena=matka“ není jediná validní identifikace ženy, ale v těchto publikacích má žena pouze jednu identitu, a to je být matkou.

7.6 DC 6

Jako šestý dílčí cíl jsem si zvolila zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace vnímají spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím. Dílčí cíl jsem si rozdělila na dvě části a podle toho jsem si pokládala i otázky:

Dílčí cíl 1.1 Rodičovství

Dílčí cíl 1.2 Sexuální orientace

Na DC 6.1 jsem získala data pomocí OT 1.

V první publikaci se autorky nikde nezmiňovaly obecně o potřebných a žádoucích kompetencích rodičů, řeč byla většinou pouze o tom, jaké povinnosti má matka (viz předchozí dílčí cíle).

V druhé publikaci se obecně o kompetencích obou rodičů mluvilo podstatně více. Nebylo zde uvedeno přímo nějaké „desatero“ těch „žádoucích“ kompetencí „správného“ rodiče, ale byly zde zmíněné typické povinnosti jako povinnost dohlížet na stravování dítěte, zajištění adekvátního bydlení a tak podobně. V poslední kapitole se autoři zaměřili na sestavení seznamu, který ukazuje hlavní povinnosti rodičů v rodinách, které žijí na okraji společnosti.

Mezi hlavní kompetence rodičů zde byly zařazeny:

- a) zdravý vývoj dítěte
 - b) hygiena v domácnosti
 - c) dohled nad stravováním dítěte
 - d) adekvátní péče v případě nemoci nebo úrazu dítěte
 - e) pobyt dítěte v prostředí, které podporuje znalosti a dovednosti důležité pro docházku do školy
 - f) Zajištění vhodných podmínek v domácnosti pro přípravu dětí na vyučování
 - g) Vnímání povinnosti dětí docházet do školy jako jednu z priorit a dohlížet na její dodržování
 - h) Zabránit dětem přístup k cigaretám, alkoholu a omamným látkám
 - i) Kontrolovat, zda se děti neúčastní trestné činnosti
- (P2, s.168)

Ve třetí publikaci je k nalezení hodně informací ohledně žádoucích rodičovských kompetencí. Nejdříve zde můžeme najít obecný popis toho, co by měli rodiče splňovat: *„Jako dostatečně dobré rodičovství je možné označit takový výkon rodičovské role či rolí, který dětem zajišťuje postačující podmínky pro vývoj. To znamená, že rodič naplňuje základní potřeby dítěte a dítě neohrožuje. Rodičovské chování má instinktivní základ modifikovaný vlivy společnosti.“* (P3, s.18)

Dále je zde uvedeno, že rodičovství by mělo být milující, pečující, bezpečné, stálé, ochraňující a podpůrné. (P3, s.46)

Dále je zde také shrnuto, co je možné si představit si pod “dostatečně dobrým rodičovstvím“: *„Dostatečně dobré rodičovství je koncept označující výchovné praktiky, s nimiž lze vystačit při vychovávání netraumatizovaných dětí. Dostatečně dobrý rodič reflexivně reaguje na běžné potřeby dítěte s přiměřenou citlivostí s tím posiluje základní složku pozitivního vnitřního pracovního modelu dítěte – trvalý pocit důvěry a bezpečí.“* (P3, s.51)

Dále je zde také ještě dáván důraz na to, aby rodič reflektoval svou emocionální vazbu k dítěti a také na to, aby byl dostatečně senzitivní k potřebám dítěte.

Na DC 6.2 jsem získala data pomocí OT 2.

V první publikaci se autorky nikde nezmiňovaly o sexuální orientaci či její relevanci vzhledem k výchově dětí.

V druhé publikaci se autoři také nikde nezmiňovali o sexuální orientaci či její relevanci vzhledem k výchově dětí, ale byly zde dvě zmínky o jiné sexuální orientaci (homosexuální).

První zmínka byla uvedena hned na začátku publikace v rámci definování toho, co je to rodina. Je zde napsáno, že jako rodinu lze definovat každé společenství lidí, která se jako rodina cítí, tudíž i homosexuální páry. Zde uvádím doslovnou citaci: *„I společně žijící homosexuálně orientovaní lidé uplatňují nárok na to, aby byli pokládáni za rodinu, a tyto nároky začínají být respektovány.“* (P2, s.17).

Druhá zmínka je v kapitole o komunikaci, je zde uvedeno, že správné metody komunikace jsou stěžejní pro fungující vztah: *„Zvláštní pozornost si zasluhuje komunikace v manželském (partnerském) páru, který je jádrem rodiny. Spokojenost muže/ženy s partnerem je klíčovým faktorem harmonie rodinného života“* (P2, s.67)

Ve třetí publikaci se o stejnopohlavních párech hovoří na stejné úrovni jako o heterosexuálních párech a není uvedena žádná spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím. Nejsou zde často zmíněna slova jako stejnopohlavní či homosexuální či podobné termíny, tudíž v textu různé typy rodin nejsou zastoupeny stejně, ale v úvodu je naznačeno, že rodinu mohou tvořit i stejnopohlavní páry a že následující text je validní pro jakýkoliv druh rodiny.

Shrnutí šestého dílčího cíle:

V první publikaci se konkrétně o vhodných kompetencích pro rodiče nemluví, je zde jen popsáno, jak je potřeba řešit určité situace, které mohou nastat v rámci výchovy dítěte. V druhé a třetí publikaci už se vhodným kompetencím autoři a autorky věnují více a v jejich definici se ve většině bodů shodují, dávají důraz například na správnou výživu dětí, vytváření emocionální vazby s dětmi, bydlení ve vhodném prostředí a podobné kompetence.

Co se týče spojitosti mezi rodičovstvím a sexuální orientací, ani jedna z publikací se k tomuto explicitně nevyjádřila. V první publikaci nebylo zmíněno nic ohledně jiné sexuální orientace, tudíž není možné názor autorek zjistit. V dalších dvou publikacích byly zmínky například o tom, že rodina nemusí být složena pouze z heterosexuálních párů, ale můžou v ní žít i homosexuální páry, tudíž je možné spekulovat, zda to znamená, že jsou pro adopci dětí stejnopohlavními páry.

Co se týče vztahu ke zjištěné k teorii, nelze udělat jasný závěr z důvodu absence jasného vyjádření ve všech třech publikacích, ale z dostupných dat lze předpokládat, že autorky a autoři druhé a třetí publikace by souhlasili s tím, že sexuální orientace nemá žádnou spojitost s tím, zda je člověk vhodný rodič.

8. Shrnutí výzkumné části

V rámci metodické části jsem nejdříve definovala, jaké jsou mé hlavní a dílčí cíle a jakou jsem si zvolila výzkumnou strategii. Poté jsem transformovala dílčí cíle do tazatelských otázek, zvolila si výzkumný soubor a provedla kvalitativní obsahovou analýzu.

V prvním dílčím cíli jsem zkoumala, jak vybrané knižní publikace podporují rozdělení tradičních rolí otce a matky v domácnosti. Zjistila jsem, že všechny tyto tři publikace toto tradiční rozdělení v domácnosti podporují a dále také podporují postavení matky jako hlavní pečovatelky, což ukazuje na opresi stejnopohlavních párů a dominanci heteronormativity ve společnosti.

V druhém dílčím cíli jsem zkoumala, jak vybrané knižní publikace podporují tzv. „mýtus mateřského instinktu“ a potřebu dítěte mít (biologickou) matku u sebe. Zde byly výsledky z výzkumu různorodější, ale všichni autoři a všechny autorky se shodli na tom, že dítě potřebuje být s matkou, zvláště po porodu (nemusí to být nutně biologická matka dítěte), takže všechny tři publikace nepřímo podporují existenci tzv. „mýtu mateřského instinktu“ i potřebu dítěte mít (biologickou) matku, což opět podporuje dominanci heteronormativity ve společnosti.

Ve třetím dílčím cíli jsem zkoumala, jak se v popisech rodiny ve vybraných knižních publikacích promítá model heteronormativity. Až na pár výjimek v druhé a třetí publikaci se heteronormativita promítala do všech popisů rodin. V první publikaci neexistuje žádný jiný model rodiny než ten tradiční složený z matky a z otce a v dalších dvou publikacích bylo sice na začátku vždy napsáno, že rodina se může skládat i ze stejnopohlavního páru, ale poté se v publikaci pracovalo převážně jen s modelem rodiny, kde je otec a matka či jen matka.

Ve čtvrtém dílčím cíli jsem se snažila zjistit, jak se ve výše zmíněných knižních publikacích podporuje heteronormativita skrze udržování „feminity“ a „maskulinity“ jako „reálných“ a „objektivních“ faktů. V rámci tohoto dílčího cíle nebylo jednoduché zaujmout jasné stanovisko, protože autoři a autorky se přímo tématu maskulinity/feminity nevěnovali, ale většina znaků ukazuje na to, že pracovali s těmito pojmy jako s reálnými a objektivními fakty, tudíž to ukazuje na ovlivnění vybrané literatury heteronormativním diskursem.

V pátém dílčím cíli bylo potřeba zjistit, jak se ve výše zmíněných knižních publikacích podporuje heteronormativita skrze vymezení ženské role ve společnosti skrze muže a vztahy k mužům. Spíše než skrze muže a vztahy k nim, je zde ženská role ve společnosti vymežována skrze děti, ovšem vymezení ženské role skrze muže a vztahy s nimi je ve vybrané literatuře také možné najít, takže určitá podpora heteronormativity je zde také přítomna.

V šestém dílčím cíli bylo potřeba zjistit, jak výše zmíněné knižní publikace vnímají spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím. Ve všech zmíněných publikacích nebyla ani jednou zmíněná jakákoliv možná spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím, přesto zde nikde nebyla také ani jedna zmínka o stejnopohlavních rodičích. Ve společnosti ale už bez pochyby existují rodiny se stejnopohlavními rodiči, i když jsou pořád nuceny existovat neoficiálně. V těch publikacích jsou tyto formy rodiny ale naprosto ignorované a publikace tudíž naprosto podporují heteronormativitu.

Diskuze a závěr

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo zjistit a analyzovat, jaké existují opresivní tendence vůči stejnopohlavním rodičům ve vybrané odborné literatuře v rámci české sociální práce. Zjišťování jsem prováděla pomocí analýzy podpory heteronormativity ve vybraných publikacích. Myslím si, že analýza proběhla úspěšně a získala jsem zajímavé a validní výsledky.

Pokud bych měla shrnout výsledek analýzy ze všech dílčích částí dohromady, ukázalo se, že vybrané odborné publikace z velké části podporují heteronormativní diskurz, který se vyskytuje i ve společnosti. Přestože v České republice není povolena adopce dětí stejnopohlavními páry, ve skutečnosti zde existují rodiny, kde žijí děti neoficiálně se stejnopohlavními rodiči. Adopce dítěte jednotlivcem je totiž povolena, tudíž pokud si někdo adoptuje dítě a potom si najde partnera/partnerku, žijí společně jako rodina, ale neoficiálně. Stejná situace nastane, pokud partner/partnerka přivede do vztahu děti z předchozích heterosexuálních vztahů. Je tedy určitě žádoucí, aby se sociální práce zabývala i těmito typy rodin, v těchto publikacích byly ale tyto formy rodin úplně ignorovány.

Otázkou je, co je příčinou toho, že se autoři a autorky tomuto tématu vůbec nevěnovali. Možná to je proto, že adopce dětí stejnopohlavními páry není v České republice legální, a tudíž jim připadá, že věnovat se těmto typům rodin není nezbytné nebo je to přímo nevhodné. Jiným důvodem může být, že jim toto téma připadá příliš marginální. Domnívám se, že protože tyto rodiny reálně existují, zmíněná problematika zasluhuje prostor i v odborných publikacích.

V dnešní době totiž čelíme tomu, že společnost je velice heteronormativní a odlišné sexuální orientace jsou sice tolerovány, ale mají jiné, nižší postavení ve společnosti. V rámci kolektivu lidí zabývajících se sociální prací panuje obecný názor, že všechny sexuální orientace jsou si rovné a že lidé by neměli být homofobní či jinak negativně naladěni vůči odlišným sexuálním orientacím. Výsledky mého výzkumu a celkově literatura, se kterou jsem se při svém studiu setkávala ovšem dokazují, že témata týkající se LGBT komunity jsou často vynechávána. V obecné rovině je tedy LGBT komunita podporována, ale prakticky se tak neděje.

V tomto výzkumu bylo z mého pohledu nejvíce alarmující, že například v první knize nebyla o existenci jiných sexuálních orientací ani zmínka, ani jediná věta nepatřila lidem s jinou sexuální orientací. Pokud by se tato knížka dostala do rukou jedince s homosexuální orientací hledajícího podporu, byla by pro něho bezcenná, nemohl by se s ní ztotožnit. Ve všech třech knížkách jsem sice nenašla žádnou negativní spojitost mezi sexuální orientací a rodičovstvím, ale na druhou stranu zde byla tato problematika také zcela opomíjena, kromě pár nekonkrétních zmínek v úvodu druhé a třetí publikace.

Matka byla ve všech publikacích brána jako primární pečovatelka, znamená to tedy, že tam, kde nefiguruje matka, nemůže být vhodné prostředí pro výchovu dětí? Ve všech publikacích byla také téměř ignorována role otce, což bylo zajímavé zjištění vzhledem k tomu, že muž má na dítě stejné rodičovské právo jako matka. V publikacích byl ale velmi upozaděn.

Z těchto poznatků vyplývá, že knihy jsou velmi ovlivněny heteronormativním diskurzem. Očekávala jsem sice, že podpora heteronormativního diskurzu bude v publikacích patrná, ale ne v takovéto míře. Se zvolenou výzkumnou strategií a výzkumnou metodou jsem byla spokojená, protože jsem získala přesně ty informace, které jsem pro správné uchopení výzkumu potřebovala.

Tento výzkum a jeho výsledky byly pro mě velice podnětné, protože jsem si dříve neuvědomovala, do jaké míry může být odborná literatura heteronormativní. Myslím si, že tento výzkum bude užitečný pro sociální pracovníky či pracovnice, kteří pracují s klienty z LGBT komunity, protože jim přináší náhled na to, že se jejich klienti musí potýkat s jakousi „neviditelností“ v očích společnosti i vybrané odborné literatury. V neposlední řadě si myslím, že by tento výzkum mohl být také užitečný pro veřejnost, aby si rozšířila pohled na LGBT komunitu a jejich situaci v dnešní společnosti.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Transformační tabulka.....36

Tabulka č. 2: Publikace.....38

Seznam literatury a zdrojů

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ, 2011. *Sanace rodiny: Sociální práce s dysfunkčními rodinami*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0031-4.

BRADY, Sean, 2005. *Masculinity and Male Homosexuality in Britain, 1861-1913*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN: 1-4039-4713-9.

Co je důležité vědět o kvalitativním výzkumu? [online]. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. [cit. 21. 1. 2018]. Dostupné z: http://www.utb.cz/file/35581_1_1/

DATT, Shruti, 2016. 8-step procedure to conduct qualitative content analysis in a research. In: *Project Guru* [online]. [cit. 21. 1. 2018]. Dostupné z: <https://www.projectguru.in/publications/qualitative-content-analysis-research/>

GROSS, Emma, 1998. Motherhood in Feminist Theory. *Affilia* [online]. Vol.13, No.3: 269-272. [cit. 21. 1. 2018]. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/088610999801300301>

HEWITT, Jacky, 2017. There is no harm caused by same-sex parenting. Studies suggesting otherwise are skewed. In: *The Guardian* [online]. [cit. 21. 1. 2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/sep/13/there-is-no-harm-caused-by-same-sex-parenting-studies-suggesting-otherwise-are-skewed>

JANEBOVÁ, Radka, Tereza BŘÍZOVÁ a Ivana VELČOVSKÁ, 2013. „Co z těch dětí vyroste?“ O rizicích oprese sociální práce vůči stejnopohlavním rodičům. *Gender a výzkum* [online]. SOÚ AV ČR, roč. 14, č. 2 [cit. 21. 1. 2018]. ISSN 2570-6586. Dostupné z: https://www.genderonline.cz/uploads/85cd9aacbbb44960ad7f83157fd2e6917db99766_janebova-brizova-velcovska-co-z-tech-deti-vyroste.pdf

JARKOVSKÁ Lucie, Kateřina LIŠKOVÁ, Iva ŠMÍDOVÁ a kol., 2010. *S genderem na trh: Rozhodování o dalším vzdělávání patnáctiletých*. Praha: SLON. ISBN: 978-80-7419-030-08.

KATZ, Jonathan Ned, 2013. Vynález heterosexuality. *Gender a výzkum* [online]. SOÚ AV ČR, roč. 14, č. 2 [cit. 20. 1. 2018]. ISSN 2570-6586. Dostupné z:

[http://www.genderonline.cz/uploads/b3d10906a2b853ce663ddffd691e5f89fd5871ee_ka
tz-vynalez-homosexuality.pdf](http://www.genderonline.cz/uploads/b3d10906a2b853ce663ddffd691e5f89fd5871ee_ka
tz-vynalez-homosexuality.pdf)

KLAUS, Václav, 2006. *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku. ISBN: 80-86547-51-5.

KNATHS, Marion, 2009. *Hry o moc: Jak se ženy mohou prosadit.* Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-2641-0.

KUTÁLKOVÁ, Petra a Magdalena SKŘIVÁNKOVÁ, 2017. Sešíváné rodiny: dětem nevadí sexuální orientace rodičů, ale homofobie okolí. In: *Prague Pride*. [online]. [cit. 21. 1. 2018]. Dostupné z: <https://www.praguepride.cz/?p=4427>

KUTÁLKOVÁ, Petra, 2015. *Duhové rodiny ve stínu státu: situace homoparentálních rodin s malými dětmi.* Praha: Prague Pride. ISBN: 978-80-260-9143-1

LIPPA, Richard A., 2009. *Pohlaví, příroda a výchova.* Praha: Academia. ISBN: 978-80-200-1719-2.

MACHÁTOVÁ, Dana, 2012. Genderové stereotypy a rovné - nerovné odměňování. In: *FEMINISMUSCZ* [online]. [cit. 20. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/genderove-stereotypy-a-rovne-nerovne-odmenovani>

MATĚJČEK, Zdeněk et al., 2002. *Osvojení a pěstounská péče.* Praha: Portál. ISBN: 80-7178-637-3.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny.* 2. rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0522-7.

MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ a kol., 2014. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese.* Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0697-2.

Merriam-Webster, 2017. [online]. Merriam-Webster. [cit. 23. 1. 2018]. Dostupné z: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/heteronormative>

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina, 2011. *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti.* Praha: SLON. ISBN: 978-80-7419-041-4.

PECHOVÁ, Olga, 2009. Diskriminace na základě sexuální orientace. *E-psychologie* [online]. ČMPS, roč.3, č. 3 [cit. 21. 1. 2018]. ISSN: 1802-8853. Dostupné z: <https://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf>.

SEDLÁČEK, Lukáš, 2007. *Aktivní otcovství aneb Když pečují tátové* [online]. Brno: NESEHNUTÍ BRNO. [cit. 20. 1. 2018]. Dostupné z: www.nesehnuti.cz/zeny/wp...dir/.../vystava_Aktivni_otcove_na_web.pdf

SLOBODA, Zdeněk, 2016. *Dospívání rodičovství a (homo)sexualita*. Pasparta. ISBN: 978-80-88163-09-1.

SOMERVILLE, Margaret, 2016. Same-Sex Marriage: It's about Children's Rights, not Sexual Orientation. In: *ABC* [online]. [cit. 21. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.abc.net.au/religion/articles/2016/10/07/4552500.htm>

STEJNÁ RODINA © 2013-2014 [online]. PROUD, Z.S. [cit. 20. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.stejnarodina.cz/argumenty-pro-a-proti.html>

ŠANDEROVÁ, Petra, 2011. *Tělesnost jako významný faktor procesu adopce: Kulturně antropologický problém*. Praha: SLON. ISBN: 978-80-7419-046-9.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina, 2009. Gay a lesbické rodičovství. In: *Poradna pro občanství, občanská a lidská práva* [online]. [cit. 21. 1. 2018]. Dostupné z: <http://poradna-prava.cz/www/old/gay-a-lesbicke-rodicovstvi-287.html>

VALDROVÁ, Jana, 2005. Jak jazyk zabíjí image odbornice. *Gender a výzkum* [online]. SOÚ AV ČR, roč. 6, č. 2 [cit. 21. 1. 2018]. ISSN 2570-6586. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/4bd25679c2fcaac2ca403a0395672d458dc8d941_jak-jazyk-zabiji-image-odbornice.pdf

ZÁBRODSKÁ, Kateřina, 2009. *Variace na gender: Poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia. ISBN: 978-80-200-1752-9.

ZEZULOVÁ, Dagmar, 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0065-9.